

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

KATARINA VARDIĆ

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
SPECIALNA IN REHABILITACIJSKA PEDAGOGIKA

**UGOTAVLJANJE ARHITEKTONSKIH OVIR V ŠOLSKIH ŠPORTNIH
DVORANAH NA GORENJSKEM**

DIPLOMSKO DELO

Mentorica: dr. Tjaša Filipčič

Kandidatka: Katarina Vardić

Ljubljana, marec 2012

IZJAVA

Spodaj podpisana Katarina Vardić izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Ugotavljanje arhitektonskih ovir v šolskih športnih dvorinah na Gorenjskem* rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela.

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici dr. Tjaši Filipčič za ves namenjen čas, strokovno svetovanje, pomoč, potrpežljivost in spodbudo pri nastajanju mojega diplomskega dela.

Hvala vsem ravnateljem, ki so bili pripravljeni sodelovati in so mi tako omogočili zbrati pomembne podatke za moje diplomsko delo.

Iskrena hvala moji družini, predvsem mami Anici in očetu Iliji, za vso potrpežljivost, vse izrečene spodbudne besede tekom šolanja in neizmerno podporo in razumevanje. Hvala, da sta mi vedno stala ob strani, verjela vame in mi tako pomagala priti do končnega cilja.

Hvala vsem ostalim, ki so verjeli vame in jih nisem posebej omenila.

HVALA!

POVZETEK

V inkluzivni šoli ima vsak učenec priložnost, da sodeluje in je v razredu skupaj z vrstniki. Otroci s posebnimi potrebami pri vključevanju v šole pogosto naletijo na najrazličnejše ovire. Namen diplomskega dela je bil raziskati področje arhitektonskih ovir v šolah na Gorenjskem. Predvsem me je zanimalo stanje šolskih športnih dvoran in prostorov ob njih.

V vzorec sem zajela 22 šol, od tega 20 osnovnih šol in 2 srednji šoli.

Rezultati so pokazali, da šole nimajo ustreznega dostopa za učenca, ki je gibalno oviran; šolske športne dvorane in garderobe ob njih so dostopne za učenca, ki je gibalno oviran, sanitarije ob šolskih športnih dvoranah pa zanj niso dostopne, prav tako tudi ne za mlajše učence; šole imajo za učenca, ki je gibalno oviran ustrezen dostop do športnih orodij in pripomočkov; v šolah obstaja tudi ustrezen prehod za vnos večje športne opreme; zunanja športna igrišča pa so za učenca, ki je gibalno oviran, slabo dostopna ali celo nedostopna.

Ključne besede: inkluzija, gibalno ovirani učenci, arhitektonske ovire, športna vzgoja, šolska telovadnica

ABSTRACT

In an inclusive school everyone has the opportunity to learn and to attend regular classes with their classmates. Children with special needs often encounter various obstacles when they integrate into schools.

The aim of this dissertation is to analyze the architectural barriers in schools in the Gorenjska region. The emphasis will be put on the accessibility of school gyms and premises next to them.

Our sample comprised 22 schools: 20 primary schools and 2 secondary schools.

The results imply that the schools provide limited access for physically disabled students while school gyms and changing rooms next to them are accessible for them. On the other hand, toilets beside the gyms are not fully accessible for a physically disabled student or for younger pupils. Sports equipment in the schools is made accessible for physically disabled children; there is an adequate space to install bigger sports equipment; however, outdoor facilities are partially or fully inaccessible for a physically disabled student.

Key words: inclusion, physically disabled students, architectural barriers, physical education, school gym

"Razumen človek se prilagaja svetu, nerazumen uporno prilagaja svet sebi.

Zato je ves napredek odvisen od nerazumnega človeka."

(George Bernard Shaw)

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	- 13 -
2	INTEGRACIJA IN INKLUZIJA	- 14 -
2.1	INTEGRACIJA	- 14 -
2.2	INKLUZIJA	- 14 -
2.2.1	ZNAČILNOSTI INKLUZIJE.....	- 15 -
2.2.2	OVIRE ZA INKLUZIVNO IZOBRAŽEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	- 16 -
2.2.3	POGOJI ZA USPEŠNO INKLUZIVNO VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE.....	- 17 -
3	OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI	- 18 -
3.1	POZITIVNA TERMINOLOGIJA.....	- 18 -
3.2	PODROČJA POSEBNIH VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH POTREB	- 19 -
4	GIBALNO OVIRANI.....	- 20 -
4.1	STOPNJE GIBALNE OVIRANOSTI.....	- 20 -
4.2	INTEGRACIJA GIBALNO OVIRANIH V OSNOVNE ŠOLE.....	- 21 -
5	ŠPORTNA VZGOJA.....	- 22 -
5.1	DEFINICIJA ŠPORTNE VZGOJE.....	- 22 -
5.2	VPLIV ŠPORTNE VADBE NA ČLOVEKA.....	- 23 -
5.3	UČNI NAČRT ZA ŠPORTNO VZGOJO	- 23 -
5.4	PRILAGOJENA ŠPORTNA DEJAVNOST.....	- 25 -
5.4.1	NAČINI VKLJUČEVANJA V PRILAGOJENO ŠPORTNO DEJAVNOST	- 25 -
5.5	ŠPORTNA VADBA IN GIBALNO OVIRANI.....	- 27 -
5.6	UČNO OKOLJE PRI ŠPORTNI VZGOJI.....	- 27 -
5.6.1	ZGODOVINA ŠOLSKIH ŠPORTNIH DVORAN NA SLOVENSKEM	- 27 -
5.6.2	ŠOLSKA ŠPORTNA DVORANA.....	- 28 -
5.6.3	NAPRAVE IN ORODJA	- 29 -
5.6.4	SKLADIŠČENJE OPREME	- 29 -
5.6.5	GARDEROBE.....	- 30 -
6	ARHITEKTONSKE OVIRE	- 30 -
6.1	OPREDELITEV POJMA ARHITEKTONSKE OVIRE	- 30 -
6.2	GRAJENO OKOLJE.....	- 31 -
6.2.1	OVIRE V GRAJENEM OKOLJU.....	- 31 -
6.2.2	ODPRAVLJANJE GRAJENIH OVIR	- 32 -
6.3	OBLIKOVANJE ZUNANJEGA PROSTORA.....	- 33 -

6.3.1	PEŠPOTI.....	- 33 -
6.3.2	ZUNANJA KLANČINA.....	- 33 -
6.4	OBLIKOVANJE NOTRANJEGA PROSTORA	- 34 -
6.4.1	DOSTOPI DO NESTANOVANJSKIH STAVB.....	- 34 -
6.4.2	VHODI IN HORIZONTALNE KOMUNIKACIJE	- 35 -
6.4.3	KLANČINA	- 36 -
6.4.4	VERTIKALNE KOMUNIKACIJE	- 37 -
6.4.5	STOPNICE.....	- 38 -
6.4.6	STRANIŠČA.....	- 41 -
6.5	ZAKONODAJA NA PODROČJU UREJANJA ARHITEKTONSKIH OVIR	- 42 -
6.6	RAZISKAVE NA PODROČJU ARHITEKTONSKIH OVIR	- 45 -
7	EMPIRIČNI DEL	- 47 -
7.1	CILJI RAZISKAVE	- 47 -
7.2	HIPOTEZE.....	- 47 -
7.3	METODOLOGIJA	- 48 -
7.3.1	OPIS VZORCA	- 48 -
7.3.2	METODE ZBIRANJA PODATKOV	- 48 -
7.3.3	SPREMENLJIVKE.....	- 48 -
7.4	REZULTATI.....	- 49 -
7.4.1	DOSTOPNOST V ŠOLO.....	- 49 -
7.4.2	DOSTOP DO ŠOLSKE ŠPORTNE DVORANE	- 51 -
7.4.3	DOSTOPNOST GARDEROBE	- 52 -
7.4.4	DOSTOPNOST SANITARIJ	- 54 -
7.4.5	DOSTOPNOST SANITARIJ – MLAJŠI.....	- 55 -
7.4.6	DOSTOPNOST DO ŠPORTNIH ORODIJ IN PRIPOMOČKOV	- 56 -
7.4.7	MOŽNOST ZA VNOS ŠPORTNIH ORODIJ IN PRIPOMOČKOV	- 58 -
7.4.8	DOSTOPNOST DO ZUNANJIH ŠPORTNIH IGRIŠČ.....	- 59 -
8	SKLEP	- 61 -
9	LITERATURA.....	- 63 -

KAZALO SLIK, TABEL IN GRAFOV

SLIKE		stran
Slika 1:	Vsakdo je vsaj enkrat v življenju oviran (povzeto: Beckman, 1976, str. 30).	31
Slika 2:	Nekateri pa so ovirani vse življenje (povzeto: Beckman, 1976, str. 31).	31
Slika 3:	Dostop do stavbe (povzeto: Vovk, 2000, str. 69)	34
Slika 4:	Ustrezen vhod za osebo na invalidskem vozičku (povzeto: Vovk, 2000, str. 70)	36
Slika 5:	Ustrežno nameščen ročaj na vratih (povzeto: Vovk, 2000, str. 71)	36
Slika 6:	Ustrezna oblika ročaja (povzeto: Vovk, 2000, str. 70)	36
Slika 7:	Naklon klančine (povzeto: Vovk, 2000, str. 74)	37
Slika 8:	Držaj na ustrezni višini in ustrezno podaljšan preko začetka in zaključka stopnic (povzeto: Vovk, 2000, str. 77)	38
Slika 9:	Tekoče stopnice (povzeto: http://apakahbagaimana.blogspot.com/2011/09/istem-kerja-eskalator.html , 2012)	38
Slika 10:	Tekoča klančina (povzeto: http://expirian.net/en/escalater.html , 2012)	38
Slika 11:	Tekoči trak (povzeto: http://www.panoramio.com/photo/15263994 , 2012)	38
Slika 12:	Stopniščni dvizni stol (povzeto: http://www.rupinico.si/Invalidske_dvizni_stol.html , 2011)	39
Slika 13:	Stopniščna dvizna ploščad (povzeto: http://www.jr-product.si/rpsp-41.html , 2011)	39
Slika 14 in 15:	Stopniščni vzpenjalec (povzeto: http://www.jr-product.si/stopniscni-vzpenjalci-24.html , 2011)	40
Slika 16:	Vertikalna dvizna ploščad (povzeto http://www.jr-product.si/mizar-in-lilliput-66.html , 2011)	40
Slika 17:	Mednarodni znak dostopnosti stranišča (povzeto: Vovk,	41

2000, str. 83)

Slika 18:	Preozka vhodna vrata v šolo (vir: arhiv K. Vardič, 2011)	50
Slika 19, 20 in 21:	Dostop do šolske telovadnice (vir: arhiv K. Vardič, 2011)	52
Slika 22:	Ustrezna garderoba za učenca, ki je gibalno oviran (vir: arhiv K. Vardič, 2011)	53
Slika 23:	Neustrezen dostop do garderobe (preozka vrata) (vir: arhiv K. Vardič, 2011)	53
Slika 24:	Primer neustreznih sanitarij za učenca, ki je gibalno oviran (vir: K. Vardič, 2011)	55
Slika 25:	Neustrezen dostop do športnih orodij (vir: arhiv K. Vardič, 2011)	58
Slika 26:	Ustrezen dostop do športnih orodij (vir: arhiv K. Vardič, 2011)	58
Slika 27, 28 in 29:	Primeri neustreznih dostopov do zunanjih športnih igrišč (vir: arhiv K. Vardič, 2011)	60

TABELE

Tabela 1:	Parametri opisne statistike za dostopnost v šolo	49
Tabela 2:	Parametri opisne statistike za dostop do telovadnice	51
Tabela 3:	Parametri opisne statistike za dostopnost garderob	52
Tabela 4:	Parametri opisne statistike za dostopnost sanitarij	54
Tabela 5:	Parametri opisne statistike za dostopnost sanitarij za mlajše	55
Tabela 6:	Parametri opisne statistike za dostopnost do šolskih orodij in pripomočkov	56
Tabela 7:	Parametri opisne statistike za možnost vnosa športnih orodij in pripomočkov	58
Tabela 8:	Parametri opisne statistike za dostopnost do zunanjih igrišč	59

GRAFI

Graf 1:	Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do šole	49
Graf 2:	Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do	51

telovadnice

Graf 3:	Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti garderobe	53
Graf 4:	Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti sanitarij	54
Graf 5:	Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti sanitarij – mlajši	56
Graf 6:	Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do športnih orodij in pripomočkov	57
Graf 7:	Frekvence ocen za ocenjevanje možnosti za vnos športnih orodij in pripomočkov	59
Graf 8:	Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do zunanjih športnih igrišč	60

1 UVOD

Osnovna težnja šolskega sistema je, da bi vsem omogočal enake možnosti za šolanje, izobraževanje, pouk in vzgojo. Vsi otroci naj bi našli prostor v rednih šolah (v nadaljevanju bom uporabljala izraz šola) in se šolali skupaj z vrstniki. Predvsem bi prostor morali najti otroci, ki so lahko telesno bolj ali manj ovirani, a imajo povprečne ali celo nadpovprečne intelektualne sposobnosti. Številni avtorji zagovarjajo koncept inkluzije. Težijo k vključevanju otrok s posebnimi potrebami v šole. Ob tem opozarjajo na najrazličnejše ovire pri uresničevanju koncepta. Vse več je govora o stališčih, znanju in usposobljenosti učitelja ter organizacijskih ovirah. Pogosto pa pozabljamo na očem dobro vidne ovire, ki jih srečujemo morda že na poti v šolo, pri vstopu v šolo in v sami šoli. Predvsem otrokom, ki so gibalno ovirani, oviro pogosto predstavljajo že objekti. Stopnice, preozka vrata, preozka dvigala so za te otroke prevelika ovira.

Otroci s posebnimi potrebami se lahko optimalno vključujejo v vzgojno-izobraževalni proces le, če odstranimo ovire. Če za učenca z bralno-napisovalnimi težavami rešitev predstavlja ustno preverjanje znanja, potem je za gibalno oviranega učenca potrebno odstraniti fizične oziroma arhitektonske ovire, ki mu otežujejo dostopnost in mobilnost. Področje arhitektonskih ovir je slabo raziskano. Gre bolj za posamezne primere takih raziskav. Tema se mi je zdela izredno zanimiva, zato sem se odločila, da raziščem arhitektonske ovire v naših šolah. Predvsem zanimivo se mi je zdelo vprašanje, koliko so učencem, ki so gibalno ovirani, dostopne šolske športne dvorane. Športna vzgoja je obvezna za vse učence, a so je gibalno ovirani učenci pogosto opravičeni. Čas športne vzgoje preživijo v kabinetih za dodatno strokovno pomoč ali v razredih, kar se mi zdi nesprejemljivo. Nedopustno je, da je učenčeva možnost za sodelovanje pri športni vzgoji odvisna od volje učitelja, tehničnih pripomočkov ali fizičnih arhitektonskih ovir. Edini kriterij za sodelovanje naj bi bile učenčeve sposobnosti in zmožnosti. Prav vsak učenec (ne glede na motnje, okvare) je ob ustrezno izbranih vsebinah, metodah, oblikah dela, lahko vključen in sodeluje, kolikor zmore. Pomembno je, da priložnost za vključevanje in sodelovanje tudi uresničimo.

Preozki hodniki, preozka vrata, visoki pragovi naj ne bodo tisto, kar učenca postavi pred vrata šolskih športnih dvoran.

2 INTEGRACIJA IN INKLUZIJA

V strokovni literaturi so uporabljeni različni termini, s katerimi avtorji označujejo vključevanje otrok s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami v šolske ustanove. Izraza inkluzija in integracija sta dolgo časa veljala za sinonima, saj gre v obeh primerih za enake ideje, ravnanja in cilje. Danes pa se poudarjajo razlike v pomenu in v praktičnem izvajanju vključevanja otrok s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami (Kavkler, 2008).

2.1 INTEGRACIJA

Beseda integracija izvira iz latinščine in pomeni doseganje celovitosti v smislu obnove ali prenove celote. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 2002) je pojem integracije pojasnjen kot »povezovanje posameznih enot, delov v večjo celoto, združevanje«. Pomeni pa tudi »pritti do enakovrednega članstva v skupnosti« (Hvala, 2002).

Integriran je lahko le otrok, ki se prilagodi zahtevam šolskega okolja in ki je pripravljen delati tako, kot se pričakuje od vrstnikov, kar opredeljuje metafora: »Vstopi, če se lahko prilagodiš.« (Kavkler, 2008, str. 11 po Corbett, 1999, str. 128).

Vrhovski (2002) integracijo pojasnjuje kot prilagajanje posameznika (učno-vzgojnemu) okolju. Integriran je tisti, ki se je prilagodil normam šolskega okolja in ki je pripravljen in sposoben delati enako, kot se pričakuje od drugih učencev. Pri tem je nujno, da se prilagodijo učenci, ni pa potrebno, da se v celoti spremeni in prilagodi šola.

Kavkler (2008) pojasnjuje, da integracija pogosto pomeni le namestitev otroka s posebnimi potrebami v ustanovo, kjer skuša spremeniti oziroma prilagoditi šolsko in širše okolje otroka nekemu povprečju, da se lahko vključi v redni sistem vzgoje in izobraževanja in dosega predpisane standarde branja, pisanja, računanja, se prilagodi načinu sprejemanja informacij, socialnemu okolju, oviram pri gibanju v okolju itd.

2.2 INKLUZIJA

Inkluzija je izpeljana iz idej o multikulturalnosti in interkulturalnosti, sožitju, tolerantnosti, sobivanju, strpnosti ipd. Metafora za inkluzijo je: »Vstopi, ker spoštujemo razlike in ker si lahko tak, kot si.« (Kavkler, 2008, str. 11 po Corbett, 1999, str. 128).

Ziontz (1997) razlaga inkluzijo kot vzgojno-izobraževalni proces, v katerega so v največji možni meri vključeni otroci in mladostniki z motnjami. Za razliko od integracije je otrok v inkluziji deležen strokovne pomoči v razredu in ne zunaj razreda.

Hvala (2002) pravi, da je inkluzija nekako bolj poglobljen koncept kot integracija, ki zahteva opustitev medicinskega modela in nadomestitev s socialno-pedagoškim. Inkluzijo opredeljuje kot prizadevanje, da postane subjekt del celote. Inkluzija je prvi korak k integraciji; torej ne pomeni samo namestiti otroka s posebnimi potrebami v običajen razred, ampak spoprijeti se z neenakostjo in različnostjo. Inkluzija pomeni živeti drug z drugim; ne obstajati drug ob drugem.

Kavkler (2008) pravi, da inkluzija vsakemu posamezniku omogoča, da sodeluje, kolikor zmore, ker doseganje povprečnih dosežkov ni temeljni pogoj za vključitev v šolsko in širše socialno okolje.

Zgornje definicije opredeljujejo inkluzijo, poleg tega pa govorijo o razlikah med inkluzijo in integracijo.

Farell (2005) še dodatno opredeli razlike med inkluzijo in integracijo, saj meni, da pri integraciji ostane šolski sistem nespremenjen, so pa že uvedeni določeni ukrepi. Učitelj namreč išče nove načine, s katerimi bi lahko vse otroke vključil v različne dejavnosti. Inkluzivna praksa spodbuja šolske strokovne delavce k razmišljanju o svojem delovanju, o pristopih poučevanja, o uporabi različnih oblik pomoči in o načinih odzivanja na potrebe vseh otrok.

Z uveljavljanjem integracije in inkluzije se spreminja tudi terminologija povezana s sintagmo nezmožnosti, hendikepa in posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb (Fulcher, 1989 v Schmidt, 2001). Namesto osredotočanja v primanjkljaje pri posamezniku ter individualne sposobnosti je danes pozornost usmerjena tudi na potencialno problematične odnose med okoljem in posamezniki z motnjami. S pedagoškega vidika je lahko učni neuspeh rezultat neustreznih načinov dela z učenci, ki imajo posebne potrebe (Schmidt, 2001).

Namen inkluzije ni spremeniti učencev, temveč preoblikovati šole.

2.2.1 ZNAČILNOSTI INKLUZIJE

Nesporazumov in negativnih stališč do inkluzije je veliko, ker posamezniki pri navajanju težav pri uresničevanju inkluzije v praksi ne upoštevajo štirih elementov, ki pomagajo opredeliti inkluzijo: inkluzija je proces, v katerem želimo odstraniti ovire, zahteva prisotnost in participacijo vsakega posameznika in posebno pozornost do rizičnih skupin udeležencev vključevanja v ožje šolsko in širše družbeno okolje (Ainscow, 2003 v Kavkler 2008).

Inkluzija je nikoli končan proces, ki ga je vedno mogoče izboljšati, okrepiti, dopolniti in prilagoditi socialno-ekonomskim razmeram družbe. Pomembno je, da jo začnemo razvijati čim prej.

Osebe s posebnimi potrebami se lahko optimalno vključujejo v vzgojno-izobraževalni proces in socialno okolje, če odstranimo ovire. Ovire za uspešno vključevanje v šolsko in širše socialno okolje so za različne skupine oseb s posebnimi potrebami različne, saj bo npr. za gibalno ovirano osebo ovira stopnišče, ki ji bo onemogočilo dostop do razreda v nadstropju šole, za slepega učenca bo ovira učenje iz zapiskov, za učenca z bralno-napisovalnimi težavami pa pretežno pisno preverjanje znanja itd. Če odstranimo ovire tako, da stopnišče zamenja dvigalo, da informacije posredujemo po slušni poti, da večinoma ustno preverjamo znanje itd., bodo številni učenci lahko v vzgojno-izobraževalnem procesu uspešno sodelovali skupaj z vrstniki. Ovire lahko odkrijemo na podlagi dobre diagnostične ocene otrokovih posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb (Kavkler, 2008).

V inkluzivni šoli ima vsakdo priložnost, da je v razredu skupaj z vrstniki, da po svojih močeh prispeva k boljšim dosežkom skupine in da je uspešen. Potrebna pa je sprememba stališč, saj moramo iskati možnosti, ki bodo posamezniku omogočale uspešno vključevanje namesto poudarjanja primanjkljajev, ki mu onemogočajo vključevanje v šolo. Posamezniku lahko vedno ponudimo nalogo, ki jo zmore, kar pa je mogoče le s prilagoditvami (Kavkler, 2008).

2.2.2 OVIRE ZA INKLUZIVNO IZOBRAŽEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Najpogostejše ovire za vključevanje otrok z motnjo v duševnem razvoju v šolske ustanove so:

- Finančne možnosti države. Te v slovenskem prostoru niso tako majhne, saj obstajajo strokovni in materialni viri za učence, ki imajo učne težave, le da so ti pogosto premalo izrabljeni.
- Slabo razvito inkluzivno gibanje v družbi. Kljub zagotovljenim zakonskim pravicam te spremembe uvajamo zelo počasi.
- Pretirano poudarjanje pomena izobraževalne uspešnosti. V našem šolskem sistemu ima le-ta še vedno velik pomen.
- Obsežen sistem specialnih ustanov, specialnih učiteljev in drugih virov v teh ustanovah. Učitelji vseh šol se bojijo sprememb.
- Pomanjkljive razmere šolanja v šolah: pomanjkanje znanj in strategij učiteljev, pomanjkanje učnih in tehničnih pripomočkov za delo z otroki s posebnimi potrebami.

- Velikost razreda (Kavkler, 2008).

Marsikatera od zgoraj naštetih ovir velja tudi za gibalno ovirane učence. Dodatno ovire za uresničevanje inkluzivne vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami navaja Hines (Hines, 2001 v Kavkler, 2008):

- Organizacijske ovire, ki se izražajo v različnih načinih poučevanja otrok v razredu in šoli, različnih strokovnih in materialnih virih in videnju, številu učencev v razredu, v načrtovanju časa za sestanke, sodelovanju med učitelji in drugimi strokovnimi delavci.
- Ovire, povezane s stališči, saj se učitelji strinjajo z načeli inkluzije, niso pa dovolj pripravljene za praktično uvajanje in sodelovanje, ki terjata nadzor, manj individualnega prostora posameznega učitelja, sprejemanje novih idej v zvezi s poučevanjem, z učenjem in učnimi cilji.
- Ovire, povezane z znanjem in obvladovanjem strategij, ki so opazne pri učiteljih in tudi drugih strokovnih delavcih v šoli in zunaj nje.

Ugotavljam, da niso nikjer posebej omenjene fizične oz. arhitektonske ovire, ki so pogosta ovira za različne skupine oseb s posebnimi potrebami (ne le za gibalno ovirane osebe).

2.2.3 POGOJI ZA USPEŠNO INKLUZIVNO VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

Otroci s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami so lahko uspešni ob upoštevanju njihovih bioloških, socialno-emocionalnih in vzgojno-izobraževalnih potreb. Prilagoditve na teh področjih so pomembne za vse učence.

Na uspešnost vključevanja posameznega otroka v šolsko okolje in na opredelitev posameznikovih posebnih potreb pomembno vplivajo naslednji dejavniki:

- Biološke značilnosti posameznika: posameznikove gibalne sposobnosti, sposobnost mirnega sedenja na stolu, pozornega sledenja in koncentracije, senzorne sposobnosti, kognitivne sposobnosti ali bolezni. Na biološke značilnosti težko vplivamo, lahko pa posledice omilimo z zdravili ali s specifičnimi specialno-pedagoškimi obravnavami in s treningi.
- Socialno-emocionalni pogoji: ti so odvisni od socialno-emocionalnega ozračja, od socialne zrelosti vrstnikov in samega otroka s posebnimi potrebami, otrokove anksioznosti, odpornosti, samopodobe, interesov in socialnih veščin.
- Vzgojno-izobraževalni pogoji: učni slogi, prilagoditve gradiv in metod poučevanja.

3 OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI

Osebe s posebnimi potrebami so osebe, ki imajo zaradi fizičnih, funkcionalnih in osebnostnih okvar ali primanjkljajev, zaradi razvojnih zaostankov ali neugodnih socialnih in materialnih pogojev za nemoten psihofizični razvoj težave pri zaznavanju, razumevanju, pri odzivanju na dražljaje in pri gibanju, pri sproščanju in komuniciranju s socialnim okoljem (Skalar, 1999).

Tudi šolska zakonodaja opredeljuje skupino otrok s posebnimi potrebami.

Zakon o osnovni šoli (1996) navaja: otroci s posebnimi potrebami po tem zakonu so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govornimi motnjami, **gibalno ovirani otroci**, dolgotrajno bolni otroci, otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene izobraževalne programe oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja, ter učenci z učnimi težavami in posebej nadarjeni učenci.

V zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000) so otroci s posebnimi potrebami otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, **gibalno ovirani otroci**, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.

Otroci s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami:

- potrebujejo vzgojno-izobraževalno obravnavo, ki se po kakovosti in količini razlikuje od povprečne pomoči, ki so jo v procesu poučevanja deležni vrstniki in
- imajo take posebne potrebe, ki jim onemogočajo rabo učnih gradiv in tehničnih pripomočkov, ki jih uporabljajo vrstniki (Kavkler, 2008).

3.1 POZITIVNA TERMINOLOGIJA

Pomembno je, da smo pozorni na uporabo terminov, s katerimi v vsakdanjem življenju označujemo otroke s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami. Z označbami »neuspešen«, »len«, »problematičen«, otroka obravnavamo pogosto kot splošno neuspešnega, problematičnega otroka, kar pa vsekakor ni res (Kavkler, 2008).

Že od leta 1990 v ZDA, Veliki Britaniji in drugih državah potekajo akcije ozaveščanja javnosti. Najprej poudarjajo pomen človeka, šele potem navajajo njegove težave in motnje. Naslovi teh akcij se začnejo z »najprej otrok« in potem sledi označba skupine, ki označuje posebne potrebe otroka. Taka opredelitev, ko je na prvem mestu človek in šele potem njegova motnja, nam pomaga, da smo najprej usmerjeni na posameznika, na njegova močna področja, sposobnosti, posebne potrebe in šele potem na njegovo motnjo, težavo. Pripadnika določene skupine ne smemo označevati z nalepko, npr. epileptik (Kavkler, 2008).

Če poudarjamo posebne vzgojno-izobraževalne potrebe otroka, moramo v šolskem, domačem in širšem družbenem okolju razvijati strategije, s katerimi jih bomo uresničili. Če pa smo usmerjeni v medicinsko terminologijo, učno neuspešnost, oziroma težave pri rabi učnih in tehničnih pripomočkov, le-to pripisujemo predvsem individualnim primanjkljajem otroka. S tem zmanjšujemo pomen vpliva okolja na uspešnost teh otrok v vzgojno-izobraževalnem procesu. Če otroke s posebnimi potrebami predstavimo le kot otroke z motnjami, okvarami, ovirami, pogosto nerealno ocenjujemo vrednost njihovih dosežkov in jih omejujemo, namesto spodbujamo pri izvajanju določenih dejavnosti. Ti otroci so praviloma enako uspešni kot vrstniki, če upoštevamo njihove posebne potrebe, na primer če otroku, ki je gibalno oviran, omogočimo dostop z vozičkom (Kavkler, 2008).

3.2 PODROČJA POSEBNIH VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH POTREB

Otroci s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami imajo posebne potrebe na štirih področjih: v povezavi z organizacijo, motoriko, s socialno integracijo in z izobraževanjem (Lewis in Doorlag, 1986 v Kavkler, 2008). Različne skupine in posamezniki imajo različne in različno izrazite posebne potrebe. Otroci imajo posebne potrebe na posameznih področjih, npr. nadarjeni otroci imajo pogosto posebne potrebe pri socialni integraciji. S področji posebnih potreb je pomembno povezana motivacija otroka za učenje in čustvovanje.

Področja posebnih potreb:

- Posebne potrebe, povezane z organizacijo, vključujejo organizacijo okolja (urejenost torbe, mize, šolskih potrebščin), lastno urejenost (odvezani čevlji, odpeta obleka) in slabšo mentalno organizacijo (načrtovanje urnika učenja, predvidevanje časa, ki ga potrebuje za prihod v šolo).
- Posebne potrebe na področju motorike so povezane z grobo in s fino motoriko. Na izobraževalne uspehe ima pomemben vpliv fina motorika, ki vpliva na sposobnost

avtomatizacije pisanja, uspešnost pri tehniki pisanja, uspešnost rabe učnih in tehničnih pripomočkov. Grobomotorične sposobnosti vplivajo na uspešnost pri športni vzgoji ter na sposobnost sodelovanja pri različnih igrah z vrstniki.

- Posebne potrebe pri socialni integraciji so opazne pri večini otrok s posebnimi potrebami, posebno izrazite so pri otrocih z motnjo čustvovanja in vedenja, pri otrocih z avtizmom, neverbalnimi specifičnimi učnimi težavami, otrocih iz drugačnih socioloških-kulturnih okolij. Pogosto imajo ti otroci manj prijateljev kot njihovi sošolci.
- Posebne izobraževalne potrebe: otrok ni neuspešen pri vseh nalogah, v vseh okoliščinah, ves čas, in tudi ne v vseh okoljih in z vsemi ljudmi. Šolski neuspeh ni povezan z vsemi elementi znanja. Od izobraževalne uspešnosti so pomembno odvisne zaposlitvene možnosti in socialna integracija posameznika. Pri otrocih z izrazitimi učnimi težavami bomo dosegli dobre vzgojno-izobraževalne uspehe le z upoštevanjem vseh področij posebnih potreb (Kavkler, 2008)

4 GIBALNO OVIRANI OTROCI

Gibanje je ena od najosnovnejših človekovih danosti, potreb in pogojev. Pri človeku pa čustveno komponento opazamo že pri elementarnih, gensko pogojenih gibalnih aktivnosti. Če v kompleks človekove gibalne dejavnosti uvrstimo še razum, bomo komajda lahko dojeli izredne razsežnosti človekove gibalnosti (Mori, 2002).

Otroci z gibalno oviranostjo imajo prirojeno ali pridobljeno telesno okvaro, ki se kaže v zmanjšanih zmožnostih pri hoji, uporabi rok in izvajanju drugih motoričnih aktivnosti (Peljhan, 2004). Njihove potrebe so enake potrebam »zdravih vrstnikov«, zaradi oviranosti pa imajo še dodatne »posebne potrebe«. Moten gibalni razvoj pomeni posledično upočasnen oziroma moten celostni razvoj otroka. Primarnim težavam na motoričnem področju, ki so posledica njihovih okvar in obolenj, se lahko pridružijo učne in druge težave. Področja, na katerih se pojavljajo težave, so: vidna in slušna percepcija, motorika (groba, fina), orientacija (prostor, telo, list, čas, smer), govor (artikulacija, besedni zaklad, pojmi, razumevanje), spomin, pozornost, koncentracija, motivacija ter vztrajnost, motnje v čustvenem razvoju in psihosomatske težave (Princes & Krušec, 2005).

4.1 STOPNJE GIBALNE OVIRANOSTI

Glede na stopnjo gibalne oviranosti ločimo štiri različne kategorije:

- Lažje gibalno ovirani otroci: gibalne motnje povzročajo lažjo funkcionalno motenost; pri vseh opravljenih so samostojni, razen pri tistih, ki zahtevajo dobro spretnost rok; potrebujejo le manjše prilagoditve in niso odvisni od pripomočkov.
- Zmerno gibalno ovirani otroci: gibalne motnje povzročajo lažjo funkcionalno oviranost; otrok znotraj prostorov ali na krajše razdalje hodi samostojno, možna je uporaba pripomočkov (bergle, ortoze, posebni čevlji); težave ima pri hoji po neravnem terenu, stopnicah (tu je počasnejši in potrebuje nadzor ali oprijemanje). Za srednje in večje razdalje uporablja prilagojeno kolo ali voziček na ročni pogon ali pomoč druge osebe. Fina motorika rok je lahko zmerno motena. Pri dnevnih opravljenih potrebuje nadzor ali pomoč pri zahtevnejših opravljenih, za izvajanje potrebuje pripomočke ali prilagoditve. Lahko je prisotna motnja sfinktrov, ki jo obvladuje otrok sam ali pod nadzorom. Pri izvajanju šolskega dela občasno potrebuje pomoč druge osebe.
- Težje gibalno ovirani otroci: gibalne motnje povzročajo težjo funkcionalno oviranost, sicer otrok samostojno hodi na krajše razdalje (hoja na kratke razdalje brez pripomočkov ni funkcionalna), pri tem lahko uporablja ortoze in hoduljo. Za večji del gibanja potrebuje voziček na ročni pogon, zunaj prostorov pa prilagojeno kolo ali pomoč druge osebe. Po stopnicah ne more hoditi. Fina motorika je motena in ovira dobro funkcijo rok. Pri dnevnih opravljenih potrebuje stalno pomoč druge osebe. Morebitne motnje kontrole sfinktrov zahtevajo iztiskanje mehurja ali samokaterizacijo. Pri izvajanju večine šolskega dela potrebuje fizično pomoč.
- Težko gibalno ovirani otroci: zelo hude motnje gibanja povzročajo popolno funkcionalno odvisnost. Otrok se ne more gibati samostojno, samostojen je le v gibanju z elektromotornim vozičkom. Za sedenje potrebuje posebej prilagojene pripomočke. Gibi rok niso vidno funkcionalni. Možne so posebne prilagoditve hranjenja (sonda). Odvisen je od tuje pomoči. Morebitna motnja sfinktrov je težje oblike in zahteva urejanje s pomočjo druge osebe. Pri izvajanju šolskega dela potrebuje stalno fizično pomoč (Žerovnik, 2004).

4.2 INTEGRACIJA GIBALNO OVIRANIH V OSNOVNE ŠOLE

Integracija otrok in mladostnikov s telesno oviranostjo v družbi lahko pomeni priznati življenje teh oseb kot eno izmed mnogoterih oblik človekovega gibanja. Človeka priznamo kot sočloveka in ga sprejememo takega, kot je in tako, kot se je sposoben vključiti (Mori, 2002).

Za uspešno vključevanje gibalno oviranih je potrebno upoštevati: diagnozo, stopnjo prizadetosti, druge motnje, starost otroka, kognitivni razvoj učenca, procesno sledenje njegovega razvoja, vzpodbudno socialno okolje in ustrezno podporo družine.

Gibalno oviranih učencev ne smemo in ne moremo obravnavati kot homogeno skupino. Tako kot vsi ostali učenci se tudi oni razlikujejo v sposobnostih (Štular, 2002).

V redni program osnovne šole se vključujejo učenci, pri katerih je ugotovljen normalen kognitivni razvoj, vedenjska in osebnostna zrelost v času usmerjanja, ustrezno predznanje in ugodna prognoza socializacije in humanizacije, na osnovi katere se bo učenec lažje vključil v socialno okolje.

Pomembno je, da se učenec vključuje kot enakovredni partner, ki nekaj dobi, nekaj pa tudi da (Štular, 2002).

5 ŠPORTNA VZGOJA

5.1 DEFINICIJA ŠPORTNE VZGOJE

Izraz »šport« je latinskega izvora (lat. disportare – raztresti se, odvrniti se od dela in skrbi) in pomeni različne dejavnosti razvedrilnega in sprostilnega značaja (Pristavec, 2005).

Švedska državna komisija za šport je definirala šport kot aktivnost, ki zajema vse telesne dejavnosti, tekmovalne in netekmovalne, ki spodbujajo k višjim dosežkom, aktivnemu počitku in obnovi sil (Vute, 1999).

Šport je po eni strani tako kompleksen, da se v njem zrcalijo številne značilnosti družbe. V mnogočem je podoben življenju in je kot nekakšen svet v malem. Po drugi strani pa šport ostaja samo igra. Igra, ki je določena s strukturo pravil (Peljhan, 2004).

Športno oz. telesno kulturo osmišljajo temeljna področja, kot so športna vzgoja, športna rekreacija in selektivni ali vrhunski šport, po nekaterih merilih tudi kinezioterapija. Ob tem velja poudariti, da se pri ljudeh s posebnimi potrebami lahko tem področjem pridružita še medicinska rehabilitacija z elementi prilagojenih športnih dejavnosti in terapevtska rekreacija (Vute, 1999).

5.2 VPLIV ŠPORTNE VADBE NA ČLOVEKA

V današnjem času se vse pogosteje govori o koristnosti športne vadbe. S telesnega vidika človek s pomočjo športa krepi in izboljšuje različne sisteme. S primernim gibanjem se izboljšujeta njegova fizična moč in vzdržljivost, ohranjata se okretnost in kondicija. Na psihološkem področju se dobrobiti športa kažejo še raznovrstnejše. Človeka lahko sprošča, pomirja, zabava ali aktivira. Pozitivno vpliva na človekovo samopodobo in občutek lastne vrednosti. Šport je lahko pomemben dejavnik socialnega življenja človeka, omogoča mu, da se zabava, sklepa poznanstva in prijateljstva ter se počuti del skupine. Uči se sodelovati, povezovati, stremeti k skupnemu cilju, biti strpen, upoštevati pravila, podrežati vodji, doživljati zmage ali prenašati poraze (Peljhan, 2004).

Peljhan (2004) pravi, da sta za otroke gibanje in udejstvovanje v športnih dejavnostih še posebej pomembna. Že v najzgodnejših razvojnih obdobjih poteka psihosocialni razvoj v tesni prepletenosti z razvojem motorike in gibanja. Motorične funkcije otroku omogočajo lastno aktivnost in pridobivanje številnih drugih izkušenj, ki so nujno potrebne pri procesu individualizacije in zdravem kognitivnem, čustvenem in socialnem razvoju.

5.3 UČNI NAČRT ZA ŠPORTNO VZGOJO

V učnem načrtu je športna vzgoja opredeljena kot nenehen proces bogatenja znanja, razvijanja sposobnosti in lastnosti ter pomembno sredstvo za oblikovanje osebnosti in odnosov med posamezniki. Program športne vzgoje se izvaja v vseh razredih osnovne šole in v vseh razredih gimnazije. V osnovni šoli je športni vzgoji namenjenih 834 ur rednega pouka in pet športnih dni v vsakem šolskem letu. V gimnaziji pa 420 ur rednega pouka in pet športnih dni v vsakem šolskem letu. Program je vsebinsko, metodično in organizacijsko zaokrožen v tri šolska obdobja. V vsakem od teh šola ponuja tri vrste dejavnosti:

- dejavnosti, obvezne za vse učence;
- dejavnosti, ki jih šola mora ponuditi; vključevanje učencev je prostovoljno;
- dodatne dejavnosti, ki jih šola lahko ponudi; vključevanje učencev je prostovoljno.

Športna vzgoja naj bi bila usmerjena v:

- zadovoljitev učenčeve prvinske potrebe po gibanju in igri;
- posamezniku prilagojen razvoj gibalnih in funkcionalnih sposobnosti;
- pridobivanje številnih in raznovrstnih gibalnih spretnosti ter športnih znanj in
- čustveno in razumsko dožemanje športa.

Splošni cilji športne vzgoje v osnovnošolskem programu:

- skrb za skladen telesni in duševni razvoj;
- skladna telesna razvitost, pravilna drža;
- zdrav način življenja (telesna nega, zdrava prehrana, ravnovesje med učenjem, športno dejavnostjo, počitkom in spanjem, odpornost proti boleznim ter sposobnost prenašanja naporov, kompenzacija negativnih učinkov sodobnega življenja);
- krepitev zdravega občutka samozavesti in zaupanja vase;
- oblikovanje pozitivnih vedenjskih vzorcev (spodbujanje k medsebojnemu sodelovanju, zdravi tekmovalnosti, spoštovanju športnega obnašanja – fair playa, strpnosti in sprejemanju drugačnosti);
- razumevanje koristnosti športa in navajanje na kakovostno preživljanje prostega časa;
- razvoj ustvarjalnosti;
- razbremenitev in sprostitvev;
- pozitivno doživljanje športa, ki bogati posameznika;
- oblikovanje pristnega, čustvenega, spoštljivega in kulturnega odnosa do narave ter okolja kot posebne vrednote;
- spoštovanje naravne in kulturne dediščine.

Primerno izbrane vsebine, ustrezne učne metode in oblike ter individualno postavljanje doseganja ciljev naj omogočajo, da se učenci ob športnem udejstvovanju počutijo prijetno, se psihično sprostijo, hkrati pa osmislijo in bolje razumejo šport. Učenci si oblikujejo stališča in vrednostni odnos do športa kot kulturne sestavine človekovega življenja in enega najpomembnejših dejavnikov zdravega življenjskega sloga (Učni načrt, 2011).

Športna vzgoja je obvezna za vse učence. Po šolski zakonodaji so učenci lahko oproščeni sodelovanja pri posameznih oblikah športne vzgoje. Po presoji zdravnika so zaradi zdravstvenih razlogov lahko športne vzgoje opravičeni delno ali popolno, za krajše ali daljše časovno obdobje.

Če so učenci delno opravičeni, mora športni pedagog vsakemu posamezniku z zdravstvenimi indikacijami prilagoditi proces dela skladno z napotki zdravnika. Gibanje in šport lahko v teh primerih predstavljata pomembno sredstvo kinezioterapije in rehabilitacije.

V praksi zaznavamo, da učenca od športne vzgoje pokliče učitelj z namenom, da bo z njim realiziral individualno uro pri predmetu, kjer mu je odobrena dodatna strokovna pomoč. Dve uri ali tri ure na teden so minimum, da otroci vsaj delno zadovoljijo svojo naravno potrebo po

gibanju, zato je nesprejemljivo, da otroku odvzamemo gibalne izkušnje preko športne vzgoje (Puhan, 2005).

5.4 PRILAGOJENA ŠPORTNA DEJAVNOST

Prilagojena športna dejavnost je izraz, ki izhaja iz anglosaksonske besedne zveze Adapted Physical Activity, za katero je bil po svetu dosežen dogovor, da najbolje označuje dogajanje pri specifičnih gibalnih in športnih dejavnosti ljudi s posebnimi potrebami (Vute, 1999).

Prilagojena športna dejavnost je področje, ki je povezano z medicino, s fizioterapijo, rehabilitacijo, korektivno in kurativno zdravstveno dejavnostjo itd. Šport za prizadete in invalidski šport sta izraza, ki označujeta podobne dejavnosti. Razumevanje le-teh in odnos do ljudi s posebnimi potrebami se počasi od socialnega dojemanja prizadetosti in omejitev, povezanih z njo, premika k dejavnemu iskanju in uporabi posameznikovih dejanskih sposobnosti. Danes je poudarjen pomen človekovega duševnega in telesnega zdravja, telesne pripravljenosti oz. kondicije in dobrega počutja (Vute, 1999).

Vute (1999) navaja, da je prilagojena športna dejavnost gibanje, ki ga je Potter, 1994, opredelil kot interdisciplinarno področje, vključuje pa vzgojo in izobraževanje, rehabilitacijo in znanost o športu zato, da bi dejavno vključevali ne samo prizadete, temveč vse, ki potrebujejo različne pedagoške, terapevtske ali tehnične prilagoditve. Filozofija prilagojene športne dejavnosti temelji na prepričanju, da se vsi ljudje lahko naučijo športnih dejavnosti in tako obogatijo svoje življenje.

Vute (1999) pravi, da skoraj vsak deseti otrok potrebuje katero izmed oblik posebne pomoči. Pospešeno vključevanje otrok s takimi potrebami v šole med drugim zahteva poznavanje temeljev prilagojene športne dejavnosti, zelo pomembno je razvijanje in ohranjanje psihomotoričnih sposobnosti ter pridobivanje raznovrstnih športnih izkušenj. Prilagojena športna dejavnost je pomembna vez med vzgojo in izobraževanjem ter vključevanjem v okolje. Pri športni vadbi je treba zagotoviti kar najboljše možnosti za vadbo vsem udeležencem, ne glede na njihove telesne in umske zmožnosti.

5.4.1 NAČINI VKLJUČEVANJA V PRILAGOJENO ŠPORTNO DEJAVNOST

Vključitev v športne dejavnosti pomeni, da imajo vsi učenci možnost sodelovanja s primerno pomočjo. Dobijo priložnost, da tudi tvegajo, izbirajo, delajo napake, so samostojni in uživajo tiste ugodnosti, ki jih zagotavlja redna športna vadba, bodisi v šoli bodisi zunaj nje. Pomembno je, da otroka s posebnimi potrebami vključimo v program redne športne vzgoje, v

katerem so vsakomur zagotovljene take možnosti kot »zdravim« vrstnikom, vendar v manj omejujočem okolju. Vključevanje ljudi s posebnimi potrebami v prilagojene športne programe odpira vrsto možnosti, pred vodje dejavnosti pa postavlja dodatne zahteve po poznavanju in upoštevanju raznolikosti motoričnih in intelektualnih sposobnosti ter po splošnem poznavanju vadečih. Zastavljene športne cilje je mogoče dosegati po različnih poteh, pri čemer telesna in duševna sposobnost nista odločilni, hkrati pa si prizadevamo ohraniti vso privlačnost, ki jo šport daje, njegovo nepredvidljivost, razburljivost, pestrost izbire, možnost zmage in tudi poraza (Vute, 1999).

Model vključevanja ljudi s posebnimi potrebami v športno dejavnost je predstavil Winnick (2005) in obsega pet stopenj:

1. stopnja: redna športna dejavnost – pomeni popolno vključevanje ljudi s posebnimi potrebami v redno športno dejavnost.
2. stopnja: redna športna dejavnost s prilagoditvami – pri vključevanju v redno športno dejavnost je potrebna neka prožnost glede upoštevanja igralnih pravil, tako da vsem udeležencem omogočajo doseči zastavljeni cilj.
3. stopnja: vzporedna športna dejavnost – pri tem načinu vadbe so otroci s posebnimi potrebami vključeni v isto vrsto dejavnosti kot »zdravi« vrstniki, le da jo izvajajo na svoj prilagojen način.
4. stopnja: prilagojena športna dejavnost z vključevanjem neprizadetih vrstnikov – vsa skupina, neprizadeti vrstniki in otroci s posebnimi potrebami izvajajo igro, prilagojeno slednjim.
5. stopnja: prilagojena športna dejavnost samo za ljudi s posebnimi potrebami – v prilagojene športne dejavnosti se vključujejo samo ljudje s posebnimi potrebami v za to specializiranih ustanovah.

Vključevanje ljudi s posebnimi potrebami v športno dejavnost je odvisno tudi od funkcionalne sposobnosti udeležencev, narave športne dejavnosti, možnosti za vadbo in izbire dejavnosti po lastni želji. Na njihov uspeh vplivajo predvsem volja, delo in vztrajnost vadečega ter znanje, domiselnost in pogum vodje dejavnosti.

5.5 ŠPORTNA VADBA IN GIBALNO OVIRANI OTROCI

Marsikdo misli, da sta šport in gibalna oviranost dva pojma, ki ne sodita skupaj in se med seboj celo izključujeta. Šport namreč od človeka zahteva prav to, za kar je ta človek prikrajšan, to je gibanje (Peljhan, 2004).

Prav za vse otroke s posebnimi potrebami velja, da imajo običajne in normalne življenjske potrebe, med katere sodijo tudi potrebe po zdravju, gibanju, zabavi, sprostitvi, druženju in tekmovanju. Ravno šport je idealno polje za njihovo uresničevanje (Peljhan, 2004).

Peljhan (2004) poudarja, da je za otroke s posebnimi potrebami ukvarjanje s športom morda še pomembnejše kot za druge. Otroci z gibalno oviranostjo v življenju doživijo veliko negativnih izkušenj in so prikrajšani za marsikaj pozitivnega. Zaradi telesa, ki jim ne služi tako kot drugim otrokom, doživijo prenekatero bolečino, prebedijo marsikatero noč in so pogosto utrujeni. Otroci z gibalno oviranostjo pogosto ne zmorejo samostojno sodelovati v otroški igri, pri merjenju moči in spretnosti z vrstniki pa so največkrat poraženi.

Navaja še, da je šport lahko samo igra, ki je določena s strukturo pravil, kar pa predstavlja številne možnosti za otroka z gibalno oviranostjo. Pravila lahko spreminjamo in prilagajamo tako, da se bo otrok z gibalno oviranostjo integrirano z drugimi vključil v igro, pri tem pa sama igra ne bo prav nič izgubljala na vrednosti, privlačnosti in zabavnosti.

Gibalna oviranost torej ni razlog za oprostitev od programa športne vzgoje. Informacije o zdravstvenem stanju učenca naj športni pedagog pridobi pri zdravniku ustrezne specialnosti (ortopedu, fiziatru). Če veljajo kakršnekoli omejitve, naj bi o tem športnega pedagoga seznanil zdravnik ali zdravnik fiziater.

Pri športni vzgoji gibalno oviranih velja posebna pozornost nekaterim skupnim značilnostim, kot so: težave z mehaniko telesa, posebej z ravnotežjem, orientacijo in s koordinacijo v prostoru, odvisnost od ortopedskih pripomočkov pri gibanju, mnogi učenci se izogibajo situacijam, pri katerih je izpostavljena njihova zunanost.

5.6 UČNO OKOLJE PRI ŠPORTNI VZGOJI

Pomemben dejavnik kakovostnega poučevanja je učno okolje. V primeru športne vzgoje sta to šolska telovadnica ali zunanje športno igrišče.

5.6.1 ZGODOVINA ŠOLSKIH ŠPORTNIH DVORAN NA SLOVENSKEM

Jurak & Kovač (2010) sta raziskovala zgodovino slovenskih šolskih športnih dvoran:

Pred letom 1914 je bilo na Slovenskem le 59 šolskih športnih dvoran. Po podatkih iz leta 1961 je le 31 % učencev telovadilo v pokritem prostoru vse šolsko leto, druge šole pa zaradi neustreznih klimatskih razmer niso imele ustreznega pouka telesne vzgoje. V povprečju so šolske športne dvorane merile 212 m². Bile so premajhne. V njih je bilo tudi premalo orodja in športne opreme.

Leta 1967 je inštitut športnega društva Elan v sodelovanju z Zvezno komisijo za telesno kulturo, Jugoslovansko zvezo organizacij za telesno kulturo, Republiško komisijo za telesno kulturo, Zavodom RS za šolstvo in Visoko šolo za telesno vzgojo v Ljubljani organiziral posvetovanje o sodobnem opremljanju šolskih športnih dvoran in igrišč. Opozorili so na obvezno gradnjo funkcionalnih šolskih športnih dvoran in njihovo opremljenost v naslednjih desetletjih. Na podlagi teh izhodišč je Zavod RS za šolstvo sprejel in večkrat izpolnil normative za opremo šolskih športnih dvoran, spremljal napredne tokove pri gradnji objektov za šolsko telesno vzgojo in poudarjal, da so temelj gradbenih normativov novi programi telesne vzgoje, ki zahtevajo tako povečano površino šolskih športnih dvoran za športne igre, kakor tudi gradnjo manjših šolskih športnih dvoran za gimnastiko. Prav tako je opozarjal na gradnjo šolskih pokritih bazenov.

S spreminjanjem miselnosti in z izboljšanjem splošnih materialnih možnosti so se spreminjali tudi objekti za telesno vzgojo, zgrajene so bile sodobnejše šolske športne dvorane, primerne za športne igre, zgrajeni so bili plavalni bazeni in igrišča v neposredni šolski okolici ter sodobne slačilnice in kabineti za telesno vzgojo.

V šestdesetih in sedemdesetih letih se je povečalo število šolskih športnih dvoran in igrišč ter njihova opremljenost. Od takrat dalje praviloma šole niso bile grajene brez šolskih športnih dvoran. Leta 1971 je imelo svoje šolske športne dvorane 32 % šol, 31 % šol jih je imelo v najemu, brez njih pa je bilo 37 % šol.

5.6.2 ŠOLSKA ŠPORTNA DVORANA

Osnovne in srednje šole imajo različne pogoje za izvajanje športne vzgoje. Nekatere šole se lahko pohvalijo s tripredelno športno dvorano. Spet druge šole imajo dvopredelno športno dvorano, nekatere šole pa le enopredelno dvorano. Navkljub različnim poimenovanjem in različni delitvi športnih dvoran, bom v diplomskem delu uporabljala termin šolske športne dvorane.

Kot priloga k učnemu načrtu je dodano poglavje Izvedbeni standardi in normativi. Tam je navedeno:

- Vsak učenec pri športni vadbi potrebuje 20 m² površine, ki v izjemnih okoliščinah ne sme biti manjša od 10 m².
- Prostori, orodje in oprema morajo ustrezati higienskim in zdravstvenim načelom, tako da učencem in učiteljem zagotavljajo varno športno vadbo (Jurak & Kovač, 2010).

5.6.3 NAPRAVE IN ORODJA

Športni pedagog mora opredeliti športne naprave in orodja, ki jih potrebuje in opredeliti njihovo razporeditev v prostoru. Tradicionalna razporeditev je ob stenah, ker naj bi bilo tako omogočeno najlažje skladiščenje naprav in orodja. Slabost tega je obrobna razporeditev, ki onemogoča izvedbo določenih oblik dela. Z ustreznim načrtovanjem je mogoče razporediti športne naprave po celotnem prostoru telovadnice (odvisno tudi od konstrukcijskih elementov). Zaradi prostorske razporeditve, potrebnih instalacij in vzdrževanja mora športni pedagog opredeliti nepremične naprave in športno opremo ter njihov položaj v telovadnici. Te naprave ustvarjajo stalni videz in učno okolje, zato je treba ugotoviti, kakšno oviro ali nevarnost predstavljajo pri posameznih učnih vsebinah v telovadnici. Potrebno je ugotoviti tudi najboljše lokacije zanje in ustrezno zaščito.

Uporabniki osnovnošolske telovadnice so otroci različnih telesnih značilnosti in zmogljivosti. Prvošolci so visoki 124 cm in tehtajo 25 kg, medtem ko so devetošolci visoki 171 cm in tehtajo 63 kg. Osnovnošolci imajo torej zelo različne telesne mere, ki jim omogočajo rabo športnih naprav in opreme, npr. razkorak pri plezanju, velikost dlani, ki omogoča različen prijem. Športna oprema in pripomočki zato ne morejo biti enaki za vse otroke. Če ima šola na voljo več telovadnic, je smiselno eno od njih opremiti za mlajše starostne skupine. Če to ni mogoče, mora športni pedagog načrtovati opremo za različne razvojne stopnje otrok ali pa opremo, ki jo lahko prilagajamo različnim razvojnim stopnjam (Jurak & Kovač, 2010).

5.6.4 SKLADIŠČENJE OPREME

Športni pedagogi se vedno znova soočajo s skladiščenjem vse športne opreme. Le-ti morajo pripraviti skladiščni red športne opreme in pripomočkov po načelu: »Mesto za vse in vse na svojem mestu«. Glede na pogostost uporabe učinkovito razporedijo skladiščenje, ga označijo in na vidno mesto postavijo načrt in besedilo skladiščnega reda.

Del skladišča naj bo namenjen opremi, ki jo učitelj uporablja sezonsko. Tako učitelji kot učenci morajo sprejeti odgovornost za vzdrževanje reda v skladišču (Jurak & Kovač, 2010).

5.6.5 GARDEROBE

Klasičen koncept šolske garderobe v telovadnicah vsebuje ločen prostor z garderobnimi obešalnimi klopami (Jurak & Kovač, 2010).

6 ARHITEKTONSKE OVIRE

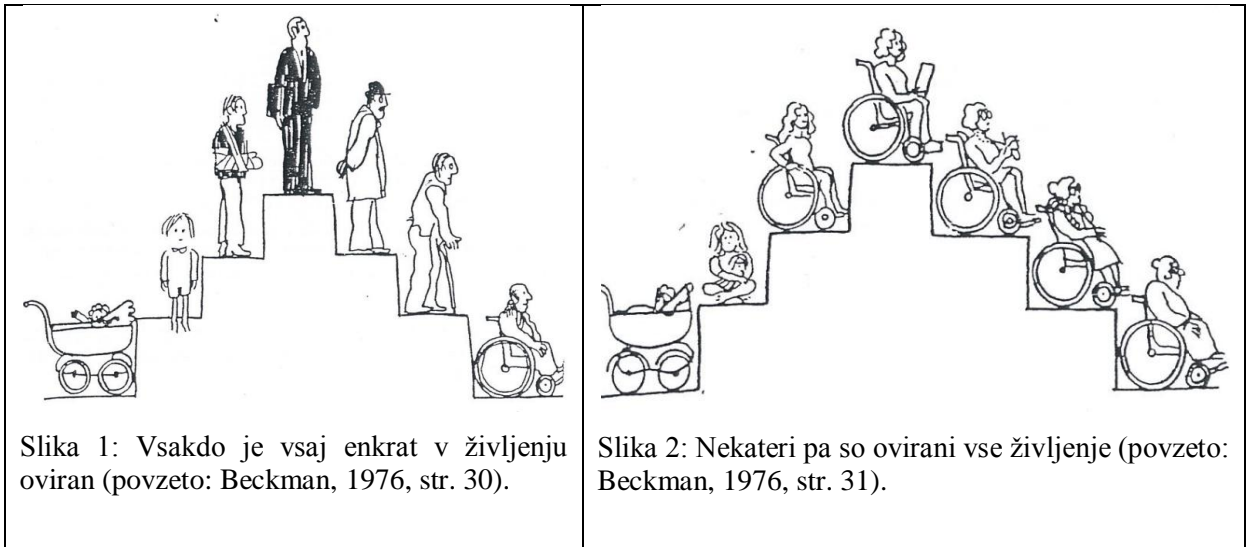
6.1 OPREDELITEV POJMA ARHITEKTONSKE OVIRE

Nekaterim posameznikom življenje v instituciji (odvisnosti, skrbništvu, pod ustrezno zaščito) ustreza, drugi želijo živeti tako, da imajo možnost sprejemanja odločitev o svojem življenju in obvladovanju vsakodnevnih aktivnosti. Želijo živeti neodvisno življenje, kar pomeni imeti možnost izbire med različnimi servisi in storitvami. To pri večini fizično oviranih posameznikov pomeni premagovanje oziroma odstranjevanje ovir. Ovire so različne: pravno formalne, mentalitetno-stereotipne ali fizično-arhitekturne (Berčan, 2009).

Pod pojmom arhitektonske ovire so mišljene vse grajene ovire, prevoz in komunikacije. Arhitektonske ovire ne ovirajo le invalidov, temveč tudi otroke, bolnike, starejše, onemogle, nosečnice ... Od vseh ljudi naj bi jih imelo takšne težave od 30 do 40 %. Iz tega sledi, da problem grajenih ovir ni samo problem invalidov, temveč celotne družbe (Držaj, 1993).

Funkcionalno ovirani ljudje niso le prizadete osebe, katerih okvara, prizadetost ali invalidnost je bila povzročena bodisi z rojstvom, boleznijo, nesrečo ali s starostjo, ampak tudi vsi tisti, ki jih srečujemo v vsakdanjem življenju in ki se težko gibljejo iz različnih razlogov: nosečnost, majhni otroci ali odrasli z otroškimi vozički, ljudje, obloženi s prtljago, ljudje z mavčno oblogo, starostniki itd. (Vovk, 2000).

Arhitektonske ovire so fizične ovire, ki gibalno oviranim otežujejo dostopnost, mobilnost in s tem obvladovanje vsakodnevnih aktivnosti. Te ovire tudi preprečujejo neovirano gibanje.

Slika 1: Vsakdo je vsaj enkrat v življenju oviran (povzeto: Beckman, 1976, str. 30).

Slika 2: Nekateri pa so ovirani vse življenje (povzeto: Beckman, 1976, str. 31).

6.2 GRAJENO OKOLJE

Ko govorimo o grajenem okolju, ki obsega vse, kar je človek zgradil, v zvezi z vključevanjem funkcionalno oviranih ljudi, najprej pomislimo na stanovanjsko okolje, šele potem na tisto, ki ga obdaja (od ožjega k širšemu). Tako pri iskanju oziroma poimenovanju grajenih ovir naletimo na vse vrste grajenega okolja: ožje stanovanjsko, širše stanovanjsko, ki preide v bivalno oziroma delovno, prometno, rekreacijsko (Vovk, 2000).

Za vsa okolja velja pravilo: dostopnost, uporabnost, varnost, nezapletenost. To pa dosežemo na različne načine:

- s smotrnim načrtovanjem, zavedajoč se potreb funkcionalno oviranih ljudi:
 - a) z odstranjevanjem grajenih ovir;
 - b) s preprečevanjem nastajanja novih ovir.
- z uvajanjem novih rešitev z različnimi posredovalnimi sredstvi, npr. prevoz je urejen s strani socialne službe (Vovk, 2000).

6.2.1 OVIRE V GRAJENEM OKOLJU

V nadaljevanju povzemam Vovk (2000):

Ovire v grajenem okolju lahko razdelimo na dve vrsti grajenih ovir:

- ovire pri oblikovanju zunanjega prostora in
- ovire pri oblikovanju notranjega prostora ali arhitekturne ovire.

Grajene ovire pri oblikovanju zunanjega prostora preprečujejo funkcionalno ovirani osebi neovirano gibanje na prostem. Te ovire so na cestah, trgih in drugih javnih površinah, ovire v javnem prometu.

Grajene ovire pri oblikovanju notranjega prostora ali arhitekturne ovire funkcionalno ovirani osebi preprečujejo dostop v objekt in njegovo uporabo onemogočajo ali otežijo. To so: vrtljiva vrata, preozka vrata, pretežka vrata, stopnice (tudi ena sama), drseča tla, ozki hodniki. Vse te ovire so ključne za življenje invalida. Njemu in njegovi družini otežujejo življenje v stanovanju, preprečujejo gibanje v bližnji stanovanjski okolici in onemogočajo vključitev v družbo: prihod na delovno mesto oziroma v šolo, psihofizično rekreacijo, prometno okolje.

Slaba dostopnost: dostopnost je tesno povezana s prostornostjo. Človek, ki ima težave pri gibanju ali za gibanje uporablja invalidski voziček, se sreča z:

- Nedosegljivostjo stavbe ali naprave zaradi grajenih ovir v zunanjem okolju, ki onemogočajo dostop (nesmotna dostopna pot: preozka, spolzka, s stopnicami brez klančine ali s prestrmo klančino).
- Nedostopnost stavbe ali naprave zaradi arhitekturnih ovir, ki onemogočajo uporabo (preozka vrata in prehodi, višinske razlike brez dvigala).

Nezadostna prostornost se nanaša na omejeno gibljivost, navezanost na ortopedske pripomočke ali celo na invalidski voziček, potrebo po prostoru v stanovanju za odstavljanje teh pomagal.

Zapletenost okolja: na dostopnost vpliva tudi dejstvo, kako lahko se je znajti v okolju. Če se kdo v okolju ne more znajti, je to posledica preveč zapletenega okolja, ki ni opremljeno z jasnimi, nedvoumnimi in s čitljivimi znaki.

6.2.2 ODPRAVLJANJE GRAJENIH OVIR

Potrebno je razlikovati dvoje:

- odstranjevanje že zgrajenih ovir (adaptiranje);
- preprečevanje nastajanja grajenih ovir na novo (zakonodaja).

Proces odstranjevanja že zgrajenih ovir bo dolgotrajen in verjetno ne bo nikoli v celoti uspel. Proces preprečevanja nastajanja grajenih ovir na novo ne bi smel pomeniti nobenih težav, saj imamo od leta 2003 Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb (Držaj, 1993).

6.3 OBLIKOVANJE ZUNANJEGA PROSTORA

Pešci uporabljajo steze, pešpoti, trge, klančine in stopnice. Vse te javne površine naj bi bile dostopne za vse ljudi. Z zakonom določen uporabnik površin za pešce je tudi oseba na invalidskem vozičku. Problematična območja javnih površin so npr. pešpoti, pločniki, hodniki, trgi, prehodi za pešce, podhodi, nadhodi, zunanje stopnice in klančine, detajli ulične opreme in parkirne površine (Vovk, 2000).

6.3.1 PEŠPOTI

Pešpoti, ki imajo vzdolžni naklon manj kot 5 %, so dostopne in uporabne. Za ljudi na invalidskem vozičku 3 % še ne predstavlja napora, medtem ko večji naklon že zahteva vodoravno počivališče dolžine 150 cm na razdalji 30–50 m. Prečni naklon naj bo čim manjši. Širina pa min. 120 cm. Pešpoti naj ne bi bile mehko obdelane (travnate, prstene, peščene), saj ljudem z omejenim gibanjem povzročajo velike težave. Pešpot naj bo trdna, ravna, ne sme biti drsna ne v mokrem in ne suhem vremenu. Širina pešpoti ne sme biti ovirana s prometnimi in z neprometnimi znaki, debli, raznimi postavljenimi predmeti (npr. stojalo za kolesa), parkiranimi avtomobili. Prostor v višino brez ovir mora biti 220 cm (Vovk, 2000).

6.3.2 ZUNANJA KLANČINA

Poleg zunanjih stopnic naj bo tudi klančina, ki naj bo trdna in nedrsna. Največji dopustni naklon zunanje klančine je 8 %, optimalni pa je 5 %. Na obeh koncih klančine je potrebno zagotoviti vodoravno površino v razdalji 150 cm. Prav tako je ta potrebna pri zavoju klančine v drugo smer, pri križanju dveh klančin ali pri križanju klančine s pešpotjo. Klančina naj ne bo daljša od 9 m, njena širina pa naj ne bo ožja od 90 cm.

Pri krajših klančinah, ko je premagana višina do 25 cm, ograja ni potrebna. Pri višinah nad 25 cm do 150 cm pa je potrebna ograja oz. zid.

Držaje in ograje postavljamo ob pešpotih. Višina ograje naj bo 90–100 cm. Držaj naj bo pritrjen v višini 85–90 cm, za osebo na invalidskem vozičku pa v višini 70 cm (Vovk, 2000).

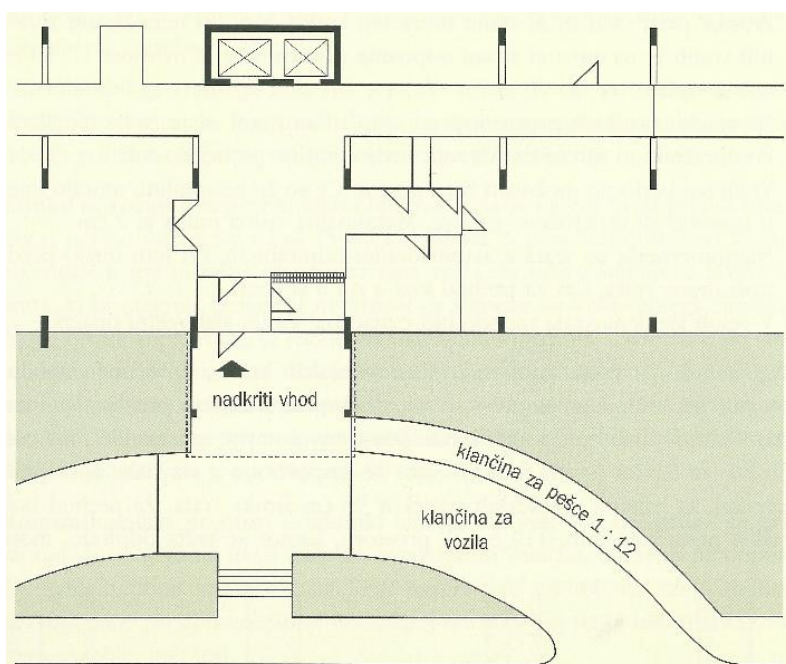
6.4 OBLIKOVANJE NOTRANJEGA PROSTORA

V nadaljevanju bom opisala nekaj smernic za načrtovanje območij elementov in detajlov nestanovanjskih stavb in naprav brez grajenih ovir (smernic, ki se dotikajo elementov, vključenih v raziskavo).

6.4.1 DOSTOPI DO NESTANOVANJSKIH STAVB

Dostopi do nestanovanjskih objektov morajo biti uporabni za funkcionalno ovirane ljudi. Če pot do vhoda ni vodoravna, naj bo naklon blag, to je največ 1 : 20 oziroma 5 %. Večji naklon že smatramo za klančino. Dostopna pot mora biti utrjena. Kjer so nujno potrebne stopnice, mora biti ob stopnicah še po možnosti nadkrita klančina (Vovk, 2000).

Dostopnost do objektov določa 9. člen Pravilnika o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi in večstanovanjskih stavb (Uradni list RS, št. 97/2003).

Slika 3: Dostop do stavbe (povzeto: Vovk, 2000, str. 69)

6.4.2 VHODI IN HORIZONTALNE KOMUNIKACIJE

Vsak vhod bi moral biti dostopen za vse. Drug vhod kot glavni vhod za funkcionalno ovirane ni dobra rešitev (Kinsella, 1998).

Prostor pred vhodom in za njim mora imeti dovolj prostora za obračanje z vozičkom.

Vhodna vrata

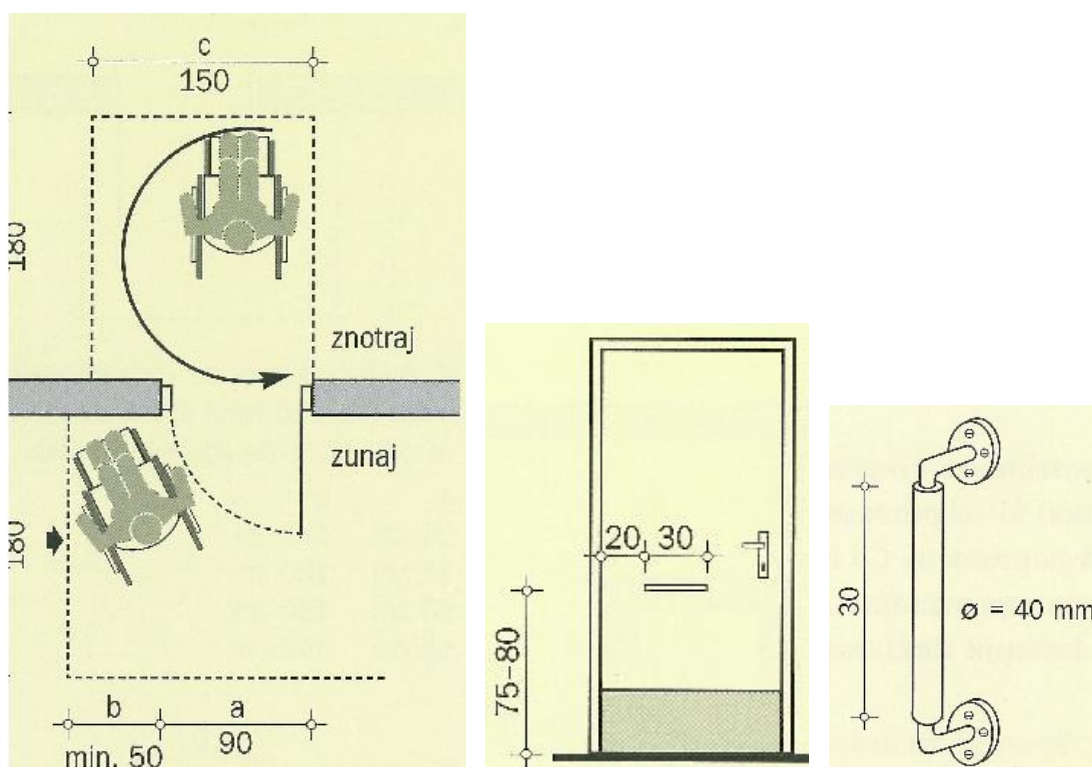
- Minimalna svetla širina vrat je 90 cm, tako da je možen lagoden prehod z invalidskim vozičkom. Minimalna širina dvokrilnih vrat je 180 cm.
- Zidna odprtina vhodnih vrat mora biti odmaknjena od kota ali kakšne druge ovire vsaj 50 cm.
- Prostor med vrati in za njimi mora biti vodoraven.
- Nivojskim razlikam prostora pred vrati in za njimi se je treba izogibati. Predpražniki in mreže za čiščenje čevljev ne smejo predstavljati ovire.
- Vrata naj bodo po možnosti brez pragov. Če so že neizogibni, morajo imeti posnete ali zaokrožene robove. Maksimalna višina praga je 2 cm.
- Najprimernejša so vrata z avtomatičnim odpiranjem. Pri tem imajo prednost drsna vrata. Čas za prehod mora biti vsaj od 4 do 6 sekund (Vovk, 2000).
- Izogibamo se vrtljivim vratom. Tam, kjer so že, pa je pomembno, da obstaja še drug vhod za ljudi na invalidskem vozičku (ISO TR/9527, 1994).

Vhodna vrata so opredeljena tudi v 10. členu Pravilnika o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi in večstanovanjskih stavb (Uradni list RS, št. 97/2003).

Vsa vrata, ki ločujejo vhodni prostor od hodnikov, stopnišč in drugih komunikacijskih prostorov, vrata, skozi katera pridemo do vseh prostorov v stavbi, morajo biti široka najmanj 80 cm. Za prehod invalidskih vozičkov se priporočajo 90 cm široka vrata. Prav pa je, da se izogibamo vratom, ki niso potrebna.

Zaščitna obloga vratnega krila naj od tal sega do višine 30 cm in naj bo iz obstojnega materiala.

Kljuke in ročaji morajo biti oblikovani tako, da je mogoč čvrst prijem roke. Ročaj naj bo pritrjen 75–80 cm od tal (Vovk, 2000).

Slika 4: Ustrezen vhod za osebo na invalidskem vozičku (povzeto: Vovk, 2000, str. 70)

Slika 5: Ustrežno nameščen ročaj na vratih (povzeto: Vovk, 2000, str. 71)

Slika 6: Ustrezna oblika ročaja (povzeto: Vovk, 2000, str. 70)

Hodniki morajo biti široki vsaj 160 cm, ta širina namreč omogoča srečanje dveh oseb na invalidskem vozičku. Vrata, ki se odpirajo na hodnik, naj ne bi zoževala minimalne predpisane širine hodnika. Prav tako naj ne bi bile ovire razne izvesne table, luči. Talna obdelava teh prostorov mora biti takšna, da je možnost spodrsnitve čim manjša. S klančino je treba premagati že majhno nivojsko razliko v tleh, npr. eno samo stopnico (Vovk, 2000).

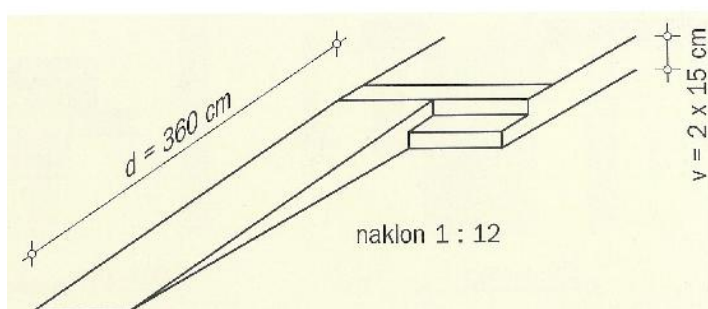
Pomembno je, da se izogibamo vratom s samozapiralnim mehanizmom, saj naj bi silo, ki je potrebna za odpiranje vrat, kar se da zmanjšali (ISO/TR9527, 1994).

6.4.3 KLANČINA

Klančina je vsaka pešpot ali grajena poševnina z vzdolžnim naklonom, večjim od 5 %. Klančine načrtujemo kot alternativno rešitev k stopnicam za ljudi, ki s težavo premagujejo stopnice oziroma jih sploh ne morejo uporabljati. Pomembno je, da možnosti hoje po stopnicah ne izločimo, saj nekateri po klančini ne morejo hoditi. Pomembno je, da je konstrukcija klančine trdna, nedrsna. Na obeh koncih klančine je pomembno zagotoviti vodoravno površino v razdalji 150 cm. Prav tako ob zavojih klančine v drugo smer ali križanju dveh klančin ali križanju klančine s pešpotjo. S klančino premagujemo manjše

višinske razlike do višine 150 cm. Pri večjih vzponih so potrebne dvižne naprave ali pa je potrebno vgraditi dvigalo. Širina klančine naj bo tolikšna kot pešpot, v nobenem primeru pa ne ožja kot 90 cm. Pri vzponih do 25 cm je klančina lahko brez držajev. Pri večjih vzponih je potrebna obojestranska ograja ali zid z ročajmi. Držaj naj bo pritrjen v višini 85–90 cm. Pritrditev v višini 70–75 cm koristi osebi na invalidskem vozičku, 60 cm pa otrokom (Vovk, 2000).

Naklon: za splošno rabo priporočajo naklon 1 : 20. Maksimalni naklon naj ne bi presegal 1 : 12, vendar v nekaterih primerih dopuščajo bolj strmega, saj pravijo, da je takšna rešitev boljša kot nobena (Vovk, 2000).

Slika 7: Naklon klančine (povzeto: Vovk, 2000, str. 74)

Dolžina klančine naj po njihovem priporočilu ne bi presegla 6 m, če ima naklon 1 : 12. Kadar so potrebne daljše klančine, morajo biti prekinjene s počivališči minimalne dolžine 150 cm. Na začetku in koncu klančine morajo biti tla vodoravna. Minimalna dolžina teh je 150 cm, optimalna pa je 180 cm (Vovk, 2000).

Oblikovanje: pomembno je, da so izpostavljeni robovi klančin izvedeni tako, da ni možna zdrsnitev kolesa invalidskega vozička. Rob naj bo visok približno 5 cm. Klančina naj bo na obeh straneh opremljena z ograjo s primerno oblikovanimi držaji. Tla klančine morajo biti čvrsta, ravna in tako obdelana, da na njih ne drsi. Minimalna površina ob zavojih je 150 cm x 150 cm (Vovk, 2000).

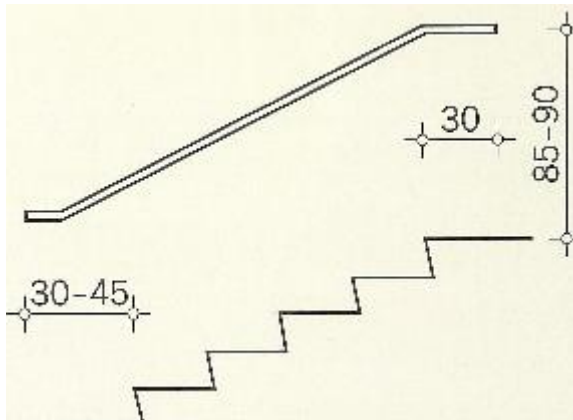
6.4.4 VERTIKALNE KOMUNIKACIJE

Poglavje o oblikovanju vertikalnih komunikacij sem povzela po Vovk (2000).

Med vertikalne komunikacije sodijo stopnice, stopnišča, eskalatorji (tekoče stopnice, tekoči trak, tekoče klančine), dvižne naprave oziroma dvigala.

6.4.5 STOPNICE

Slabo oblikovane stopnice lahko marsikomu onemogočijo uporabo. Oseba na invalidskem vozičku jih sploh ne more uporabljati, zato je pomembno najti še dodatno rešitev, in to je dvigalo. Stopnice naj bodo na obeh straneh opremljene z držajem v primerni višini 85–90 cm od prednjega zgornjega roba stopnice. Držaj naj se, če je le mogoče, vodoravno podaljša 30 cm preko začetka in zaključka stopnic.

Slika 8: Držaj na ustrezni višini in ustrezno podaljšan preko začetka in zaključka stopnic (povzeto: Vovk, 2000, str. 77)

Tekoče stopnice, tekoči trakovi, tekoče klančine: raba le-teh je za funkcionalno ovirane ljudi omejena. Veliko starejših ljudi in ljudi, katerih spretnost je omejena, se pogosto izogiba uporabe le-teh, saj se pojavlja vprašanje, kako stopiti nanje in izstopiti.

Slika 9: Tekoče stopnice (povzeto: <http://apakahbagaimana.blogspot.com/2011/09/istem-kerja-eskalator.html>, 2012)

Slika 10: Tekoča klančina (povzeto: <http://expirian.net/en/escalater.html>, 2012)

Slika 11: Tekoči trak (povzeto: <http://www.panoramio.com/photo/15263994>, 2012)

Povsod tam, kjer so vgrajene tekoče stopnice, mora biti tudi dvigalo, ki ga lahko uporablja vsakdo.

Vertikalne in horizontalne komunikacije so opredeljene v 13. členu Pravilnika o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi in večstanovanjskih stavb (Uradni list RS, št. 97/2003).

6.4.5.1 REŠITVE ZA STOPNICE

POŠEVNE DVIŽNE NAPRAVE

Poševne dvižne naprave so vedno vgrajene na stopnišče. Delimo jih na stopniščne dvižne stole in stopniščne dvižne ploščadi. Poleg teh imamo stopniščni vzpenjalec, ki ni vgrajen na stopnišču.

1. **Stopniščni dvižni stol** uporabljamo pri prilagajanju dostopnosti v že obstoječih stavbah, v pomoč starejšim ali bolnim ljudem, katerim hoja po stopnicah predstavlja prevelik napor. Ni pa uporaben za ljudi na invalidskem vozičku. Njegova prednost je, da se lahko vgradi tako na ravnih kot zavutih stopnicah (Vovk, 2000).

Slika 12: Stopniščni dvižni stol (povzeto: http://www.rupini-co.si/Invalidske_dvizni_stol.html, 2011)

2. **Stopniščna dvižna ploščad** je primerna za nestanovanjske objekte, kjer ni dvigala. Uporabljajo jo ljudje na invalidskem vozičku, njena nosilnost je do 250 kg. Vgraditi jo je potrebno na stopnišču. Uporabljanjo jo za premagovanje manjših višinskih razlik. Velikost nosilnega dela ploščadi mora biti vsaj 80 cm x 100 cm (Vovk, 2000).

Slika 13: Stopniščna dvižna ploščad (povzeto: <http://www.jr-product.si/rpsp-41.html>, 2011)

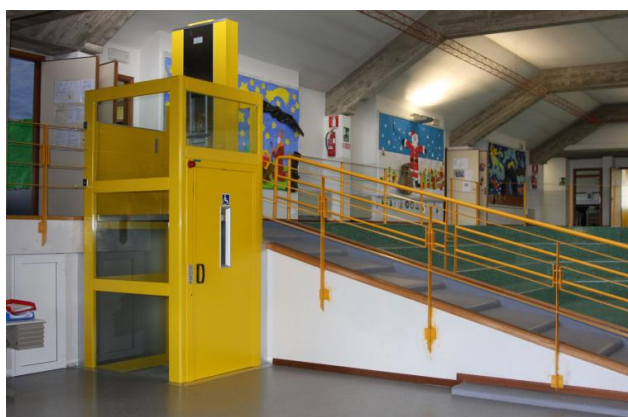
3. **Stopniščni vzpenjalec** je naprava, ki ni vgrajena. Je mobilna, saj ima elektroakumulatorski pogon. Pri polni obremenitvi lahko premaguje zelo strme stopnice – navzgor ali navzdol. Ne ustreza pa za vsak invalidski voziček (Vovk, 2000).

Slika 14 in 15: Stopniščni vzpenjalec (povzeto: <http://www.jr-product.si/stopniscni-vzpenjalci-24.html>, 2011)

VERTIKALNE DVIŽNE NAPRAVE

1. **Vertikalne dvižne ploščadi** se uporabljajo znotraj in zunaj posameznih objektov. Za javne objekte velja omejitev dviga, in sicer do višine 180 cm. Nosilnost je 225–300 kg. Priporočena velikost ploščadi za javno rabo je 90 x 140 cm (Vovk, 2000).

Slika 16: Vertikalna dvižna ploščad (povzeto <http://www.jr-product.si/mizar-in-lilliput-66.html>, 2011)

2. Dvigala so najbolj primerne vertikalne komunikacije za prevoz funkcionalno oviranih ljudi. Osebno dvigalo za javno rabo mora biti primerno za vsaj 6 oseb. S tem je omogočena uporaba osebi z otroškim vozičkom ali osebi na invalidskem vozičku. Minimalne notranje mere kabine so 110 x 140 cm (bolj zaželeno je 200 x 140 cm), širina vrat pa 90 cm. Vrata kabine naj imajo zastekljeno površino. Prednost imajo drsna vrata z avtomatskim odpiranjem.

Dvigalo se mora ustavljati v isti ravnini, kot so etažna tla. Dopustna razlika je 0.5 cm. Pri večji kabini dvigala je dopustna razlika 2 cm.

Znotraj kabine mora biti ob steni pritrjen držaj okroglega profila ($2r = 4$ cm).

Tudi kabinsko in postajno tipkalo naj bosta v taki višini, da ju doseže človek na invalidskem vozičku (v višini 90–120 cm). Pred vrati v dvigalo in ob njih je potrebna zadostna površina, to je 150 x 150 cm.

Tovorno dvigalo kot možna rešitev dostopnosti za funkcionalno ovirane ni dopustno (Vovk, 2000).

6.4.6 STRANIŠČA

Vsa javna stranišča morajo imeti vsaj eno invalidsko stranišče.

Pri načrtovanju stranišč mora biti skrbno preučeno manevriranje osebe na invalidskem vozičku in določena morata biti tak položaj straniščne školjke in umivalnika, da ustrezata raznim primerom. Minimalne dimenzije javnega straniščnega prostora, ki ga lahko uporablja oseba na invalidskem vozičku, so 180 x 200 cm oziroma vsaj 3.50 m², s tem, da mora biti krajša stranica prostora dolga vsaj 160 cm. V prostor mora biti vključen tudi umivalnik. Vrata se morajo odpirati navzven, široka naj bodo minimalno 90 cm. Dohod do stranišča mora biti brez ovir. Invalidsko stranišče naj bo označeno z mednarodnim znakom dostopnosti (Vovk, 2000).

Slika 17: Mednarodni znak dostopnosti stranišča (povzeto: Vovk, 2000, str. 83)

Sedežna ploskev na straniščni školjki naj bo od tal oddaljena 50 cm. Umivalnik naj bo pritrjen v višini 80–85 cm, premični konzolni ročaji pa v višini 70–75 cm. Tudi glede opreme v stranišču oziroma predprostoru je potrebno biti pozoren na dostopnost in uporabnost s sedečega položaja. Za starejše ljudi in gibalno ovirane je širina stranišnega prostora 90 cm še sprejemljiva. Zelo pomembno je, da so na voljo razna pomagala (Vovk, 2000).

6.5 ZAKONODAJA NA PODROČJU UREJANJA ARHITEKTONSKIH OVIR

Zakonodajo na področju arhitektonskih ovir ureja Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi in večstanovanjskih stavb (Uradni list RS, št. 97/2003). Pravilnik v 7. členu poudarja obveznost uporabe ISO-standarda (ISO TR 9527).

Problematika dostopnosti do objektov, vhodov, vertikalnih in horizontalnih komunikacij in stranišč je opredeljena v naslednjih členih zgoraj omenjenega pravilnika:

- 9. člen (zahteve v zvezi z dostopi)

(1) Dostop do objekta, ki mora biti brez ovir, mora biti varen in brez grajenih in komunikacijskih ovir ter označen tako, da omogoča enostavno orientacijo v prostoru.

(2) Dostopna pot mora omogočati varen in neoviran dostop do objekta z vsake površine, ki pripada objektu, vključno s parkirišča. Imeti mora utrjeno površino, ki mora biti dovolj široka, da se na njej lahko uporablja invalidski voziček, in posebej označena. Pri nivojskih razlikah terena mora biti poleg stopnic tudi položna klančina ali ustrezen mehanski pripomoček za premagovanje višinske razlike. Svetla širina klančine mora biti najmanj 90 cm.

- 10. člen (zahteve v zvezi z vhodi)

(1) Vhodna vrata v objekt, ki mora biti brez ovir, morajo omogočati vstop osebam na invalidskih vozičkih in spremljevalcem.

(2) Če je v objektu, ki mora biti brez ovir, več vhodov, je potrebno kot vhod brez ovir predvideti glavni vhod. V primeru, da to zaradi konstrukcijskih razlogov ni mogoče, je treba zagotoviti, da je brez ovir eden od ostalih vhodov v takšen objekt.

(3) Vhod v objekt, ki mora biti brez ovir, mora biti dostopen brez stopnic. Prag vhodnih vrat je lahko visok največ 2 cm. Večje višinske razlike je treba premostiti z ustreznimi klančinami ali ustreznimi mehanskimi pripomočki za premagovanje višinske razlike.

(4) Prehodi skozi vetrolove morajo biti pri vhodu v isti osi in brez ovir.

(5) Predpražniki in obloge za preprečevanje vnosa umazanije morajo biti pri vhodu brez ovir in višinsko izravnani z ravnjo tal.

(6) Če se pri rekonstrukciji objekta iz tehničnih razlogov ali zaradi predpisov o varstvu kulturne dediščine, če je objekt varovan na podlagi takšnih predpisov, ne morejo upoštevati pogoji iz prejšnjih odstavkov tega člena, mora biti na primerno mesto ob vhodu v objekt nameščen zvočni signal za potrebe funkcionalno oviranih oseb.

- 13. člen (zahteve v zvezi s horizontalnimi in z vertikalnimi komunikacijami)

Objekti, ki morajo biti brez ovir, morajo v zvezi s horizontalnimi in z vertikalnimi komunikacijami izpolnjevati naslednje zahteve:

– notranje horizontalne in vertikalne komunikacije morajo biti jasno označene, dovolj široke in osvetljene;

– stopnice morajo biti oblikovane tako, da jih lahko uporabljajo tudi ljudje s težavami pri hoji in starejši ljudje;

– stopnice, klančine in razlike v višinskih nivojih ali križanjih poti morajo biti opremljene tudi z ograjo ali z oprijemali za roke, ki zagotavljajo varnost;

– prosti robovi stopnišč s pet ali več stopnicami morajo biti zavarovani z varnostno ograjo višine vsaj 100 cm, pri čemer odprtine v ograji ne smejo presegati 12 cm; stopnišča s pet in več stopnicami, ki imajo nastopno ploskev širine več kot 4 m, morajo biti na razdalji manjši od 4 m opremljena tudi z vmesnimi oprijemali za roke;

– naklon klančin mora biti čim manjši; pri klančinah dolžine 6 m in več je lahko največji naklon 1 : 15 oziroma 6,5 %, pri krajših klančinah je dovoljen naklon do 1 : 13 oziroma

7,0 %; večji naklon, in sicer do 1 : 12 oziroma 9,0 % je dopusten samo pri rekonstrukcijah obstoječih stavb, če tehnično ni možna drugačna izvedba;

– mehanski pripomočki za premagovanje višinske razlike, kot so dvizne ploščadi in stopniščna ali samostojno vgrajena dvigala, so obvezni, kadar vsi prostori v objektu niso v isti ravnini; v stavbah, ki imajo več kot tri nadstropja, mora biti vgrajeno najmanj eno osebno dvigalo, svetla širina vhoda v kabino dvigala mora znašati najmanj 80 cm; v stavbah, ki imajo pritličje in več kot osem nadstropij, morata biti vgrajeni najmanj dve osebni dvigali, od tega eno s svetlimi merami tlorisne površine kabine najmanj 110 x 210 cm;

– če ima objekt dve dvigali ali več dvigal, mora biti vsaj eno dvigalo takšno, da ga lahko uporablja oseba na invalidskem vozičku s spremljevalcem, za slepe pa je potrebno ob vstopu v eno od dvigal stikalno ploščo opremiti z akustično razpoznavnimi zvoki.

- 19. člen (zahteve v zvezi s sanitarnimi prostori)

(1) V objektih iz 4. člena tega pravilnika mora biti v sklopu javnih oziroma skupinskih sanitarnih prostorov tudi sanitarni prostor brez ovir.

(3) Površina sanitarnega prostora brez ovir mora biti najmanj 3,50 m², pri čemer mora biti krajša stranica prostora dolga vsaj 1,60 m. V takšnem sanitarnem prostoru morajo biti:

- sanitarna školjka, opremljena s konzolnim ali zidnim držalom za roke,
- konzolni umivalnik na višini 80–85 cm in odmaknjen od stranskega zidu vsaj 20 cm,
- sanitarna školjka in umivalnik postavljena tako, da je med njima vsaj 80 cm prostora,
- nagibno ogledalo,
- obešalnik za obleko, dosegljiv z invalidskega vozička in
- klicna naprava za primer, če je potrebna pomoč, ki mora omogočati nemoteno sporazumevanje tudi osebam z okvaro sluha.

6.6 RAZISKAVE NA PODROČJU ARHITEKTONSKIH OVIR

Raziskav na področju arhitektonskih ovir je v Sloveniji zelo malo. V tem poglavju bom skušala povzeti ugotovitve nekaterih raziskav, ki so bile na tem področju že izvedene.

Mlakar (1995) je raziskovala problem študentov invalidov na Univerzi v Ljubljani. Ugotovila je, da je v šolskem letu 1994/1995 skupno število študentov invalidov 38. V raziskavo je vključila 37 objektov Univerze v Ljubljani. Objekte je ocenjevala z ocenami od 0 do 3. Pri čemer je 0 – objekt je popolnoma dostopen, 1 – objekt je pogojno dostopen (manjše ovire uporabnik lahko premaga s pomočjo mimoidočega; delno primerne tehnične rešitve), 2 – objekt je dostopen z lastnim spremljevalcem, 3 – objekt je nedostopen. S temi ocenami je ocenjevala dostop do objektov, vhod v objekt, notranje komunikacije in funkcionalnost prostorov. Od 37 ocenjenih objektov Univerze v Ljubljani so 3 popolnoma dostopni, 28 je delno dostopnih, nedostopnih pa je 6.

Hribernik (2000) ugotavlja, da so še vedno arhitektonske ovire tiste, ki študentu omejuje izbiro med različnimi študijskimi programi. V šolskem letu 1999/2000 je bilo po njenih ugotovitvah študentov invalidov na Univerzi v Ljubljani 56. Ugotovila je namreč, da je vpisanih študentov invalidov več na tistih fakultetah, ki so dostopnejše. Ugotavlja, da so fakultete grajene po letu 1995, ki sodijo v skupino novih objektov, dostopnejše.

Satler (2006) je v svojem specialističnem delu raziskovala vključenost otrok s posebnimi potrebami v občini Lenart v osnovnošolsko izobraževanje. Ugotovila je, da so vse šole v občini Lenart nedostopne za gibalno ovirane učence.

Poleg šol je preučevala še dostopnost ustanov v občini Lenart. Ugotovitve so naslednje: Center za socialno delo, Varstveno delovni center in Zavod za zaposlovanje se nahajajo v isti stavbi. Vsi prostori so sicer dostopni, vendar, v stavbi ni sanitarij za gibalno ovirane osebe. Tudi vhodna vrata se odpirajo ročno. Zdravstveni dom ima od treh vhodov enega, ki omogoča dostop tudi gibalno oviranim osebam. Prostori se nahajajo v pritličju, vendar za gibalno ovirane osebe ni sanitarij, jim je pa dostopna lekarna. Davčni urad se nahaja v prvem nadstropju stavbe brez dvigala. Dostop je onemogočen. Stavba nima sanitarij za gibalno ovirane osebe. Občina in Upravna enota si delita prostore v pritličju, prvem in drugem nadstropju stavbe. Pritličje, kjer so sprejem, vložišče in poročna dvorana je popolnoma dostopno gibalno oviranim osebam, medtem ko sta prvo in drugo nadstropje nedostopni, saj

so v stavbi le stopnice, dvigala ni. V stavbi ni sanitarij za gibalno ovirane osebe. Vhodna vrata v stavbo je potrebno odpirati ročno. V Lenartu imata enoto dve banki, in sicer Nova kreditna banka Maribor in Banka Koper, ki sta gibalno oviranim osebam popolnoma dostopni. Vhodna vrata so na senzor. Pošta je popolnoma dostopna. V Lenartu so med drugim štiri večje trgovine: Mercator, Spar in Klasek, med njimi so tri gibalno oviranim osebam popolnoma dostopne, medtem ko je Mercatorjeva blagovnica dostopna samo v pritličje. Vhodna vrata so v vseh teh trgovinah na senzor. Stanovanjski bloki v občini Lenart so za gibalno ovirane osebe nedostopni, saj nimajo dvigal.

Učenci IV. osnovne šole Celje so v klubu mladih raziskovalcev »Heureka« v letu 2007 raziskovali dostopnost javnih zgradb, prehodnost prometnic in uporabnost nekaterih naprav za invalidne osebe v Celju. Podatke so primerjali s podatki iz leta 1999. Pri ocenjevanju prehodnosti prometnic in prometnih površin so ugotovili, da se je stanje v osmih letih bistveno izboljšalo. V raziskavo so vključili 256 zgradb in ugotovili, da je še vedno nedostopna ali delno dostopna več kot polovica objektov. Ugotovili so, da je med nedostopnimi objekti veliko takih, kjer so bili obnova ali večji gradbeni posegi izvedeni pred kratkim. Zapis o raziskavi je dostopen na internetnem naslovu: <http://www.knjiznica-celje.si/raziskovalne/4200704679.pdf>

Ob pregledu raziskav, ki se nanašajo na arhitektonske ovire, nisem našla sorodne raziskave, ki bi raziskovala dostopnost do šolskih telovadnic, do garderob, sanitarij, do športnega orodja in zunanjih športnih igrišč. Tej problematiki se bom posvetila v nadaljevanju diplomskega dela.

7 EMPIRIČNI DEL

7.1 CILJI RAZISKAVE

V skladu s predmetom in problemom raziskave sem si postavila naslednje cilje:

1. Ugotoviti, ali so vhodna vrata v šolo v izbranih šolah na Gorenjskem dostopna in prilagojena gibalno oviranim učencem.
2. Ugotoviti, ali imajo v izbranih šolah na Gorenjskem ustrezen dostop do šolskih športnih dvoran.
3. Ugotoviti, ali so garderobe šolskih športnih dvoran v izbranih šolah na Gorenjskem dostopne in prilagojene gibalno oviranim učencem.
4. Ugotoviti, ali so sanitarije ob šolskih športnih dvoranah v izbranih šolah na Gorenjskem dostopne in prilagojene učencem na invalidskem vozičku.
5. Ugotoviti, ali so sanitarije ob šolskih športnih dvoranah v izbranih šolah na Gorenjskem prilagojene mlajšim otrokom.
6. Ugotoviti, ali imajo v izbranih šolah na Gorenjskem učenci na invalidskem vozičku ustrezen dostop do športnih orodij in pripomočkov.
7. Ugotoviti, ali imajo v šolskih športnih dvoranah izbranih šol na Gorenjskem ustrezen prehod za vnos večjih pripomočkov in opreme.
8. Ugotoviti, ali imajo v izbranih šolah na Gorenjskem učenci na invalidskem vozičku ustrezen dostop do zunanjih športnih igrišč.

7.2 HIPOTEZE

Glede na postavljene cilje sem opredelila naslednje hipoteze:

1. V izbranih osnovnih šolah na Gorenjskem vhodna vrata v šolo niso dostopna in prilagojena gibalno oviranim učencem.
2. V izbranih šolah na Gorenjskem nimajo ustreznega dostopa do šolskih športnih dvoran.
3. Garderobe šolskih športnih dvoran v izbranih šolah na Gorenjskem so prilagojene in dostopne gibalno oviranim učencem.
4. Sanitarije ob šolskih športnih dvoranah v izbranih šolah na Gorenjskem niso dostopne in niso prilagojene učencem na invalidskih vozičkih.
5. Sanitarije ob šolskih športnih dvoranah v izbranih šolah na Gorenjskem niso prilagojene mlajšim otrokom.

6. V izbranih šolah na Gorenjskem učenci na invalidskih vozičkih nimajo ustreznega dostopa do športnih orodij in pripomočkov.
7. V izbranih šolah na Gorenjskem imajo ustrezen prehod za vnos večje opreme in pripomočkov.
8. V izbranih šolah na Gorenjskem učenci na invalidskih vozičkih nimajo ustreznega dostopa do zunanjih športnih igrišč.

7.3 METODOLOGIJA

7.3.1 OPIS VZORCA

V raziskavo sem vključila naključno izbranih 22 šol z gorenjske regije. Od tega je 20 osnovnih šol in 2 srednji šoli.

7.3.2 METODE ZBIRANJA PODATKOV

Raziskava je bila izvedena v okviru ciljno raziskovalnega projekta Konkurenčnost Slovenije 2006–2013 (Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Analiza šolskega športnega prostora s smernicami za nadaljnje investicije, Arhitektonske ovire). Šole sem ocenila z vidika dostopnosti v šolo, dostopnosti do šolskih telovadnic, garderob, sanitarij, prilagojenosti sanitarij za mlajše učence, dostopnosti do športnih orodij, ustreznosti prehoda za prenos večje opreme in dostopnosti do zunanjih igrišč. Ocene sem pridobila z ogledom šol. Šole sem si po predhodnem dogovoru z ravnateljki šol ogledala sama. Z dogovarjanjem nisem imela nobenih težav, saj so me na vsaki šoli sprejeli. Poleg kvantitativne analize sem podatke obdelala tudi kvalitativno.

7.3.3 SPREMENLJIVKE

Spremljala sem 8 spremenljivk: dostopnost v šolo, dostopnost do šolske telovadnice, dostopnost garderob, dostopnost sanitarij, dostopnost sanitarij – mlajši, dostopnost do športnih orodij in pripomočkov, možnost za vnos športnih orodij in pripomočkov ter dostopnost do zunanjih igrišč.

Metode obdelave podatkov

Vsako spremenljivko sem številčno ovrednotila od 1 do 3:

- 1: Ni ustrezne rešitve za gibalno oviranega učenca (npr. stopnice, preozka vrata).
- 2: Ustrezna rešitev, vendar obstajajo nekatere ovire za gibalno oviranega učenca (npr. visok prag, visoko nameščena kljuka).

3: Ustrezna rešitev brez ovir za gibalno oviranega učenca (npr. dovolj široka vrata, ni pragov, ni stopnic).

Podatke sem obdelala s programom SPSS 20.0 za Windows in Microsoft Office Word 2007.

Uporabila sem naslednje statistične parametre: aritmetično sredino, standardni odklon, vsoto in frekvenco.

Rezultate sem prikazala tekstovno, v tabelah in grafih.

7.4 REZULTATI

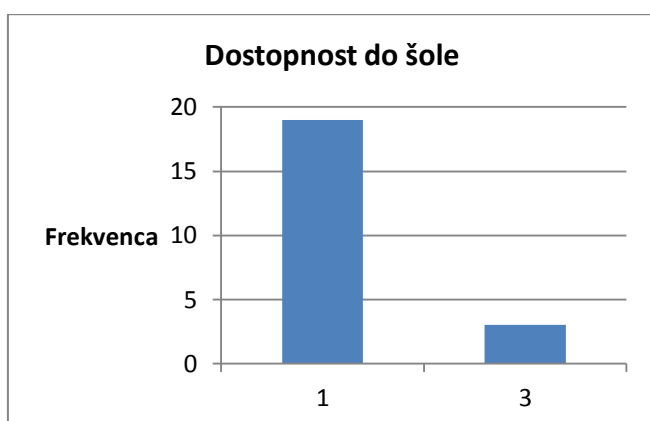
7.4.1 DOSTOPNOST V ŠOLO

H1: V izbranih osnovnih šolah na Gorenjskem vhodna vrata v šolo niso dostopna in prilagojena gibalno oviranim učencem.

Tabela 1: Parametri opisne statistike za dostopnost v šolo

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Dostopnost v šolo	22	1	3	28	1,27	0,703

Dostopnost v šolo sem ocenjevala z ocenami od 1 do 3. Z oceno 1 sem ocenila šole, ki niso dostopne, z oceno 2 šole z nekaj ovirami (npr. visok prag, kljuka vrat je nameščena previsoko) in z oceno 3 dobro dostopne šole. Vrednost aritmetične sredine se nagiba k 1.

Graf 1: Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do šole

Z oceno 1 sem ocenila 19 šol, z oceno 2 nisem ocenila nobene šole, z oceno 3 pa 3 šole. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 1, imajo večinoma preozka vrata in samozapiralni mehanizem vrat, torej neustrezna vhodna vrata. Takih šol je kar 16. V treh primerih težavo predstavljajo tudi stopnice, ki vodijo do vhodnih vrat v šolo (tu je onemogočen dostop do vhodnih vrat). Z

oceno 3 sem ocenila le tri šole. Te šole imajo dober dostop do vhodnih vrat, dovolj široka vrata, vendar ima le ena šola vrata z avtomatskim odpiranjem.

Dobro dostopne šole so tiste, ki na poti do vhodnih vrat nimajo stopnic oziroma je poleg teh še ustrezna klančina. Pri dostopnosti šol sem opazovala tudi vhodna vrata. Širina vhodnih vrat naj bi bila 120 cm. Zaželeno je, da se vrata odpirajo avtomatsko.

Šole so v večini grajene v času, preden je bilo to področje urejeno z dvema pravilnikoma, s Pravilnikom o zahtevah za projektiranje objektov brez grajenih ovir (1999) in Pravilnikom o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb (2003). Šole, zgrajene pred uveljavitvijo zakonodaje imajo zato več arhitektonskih ovir. Proces odstranjevanja grajenih ovir je dolgotrajen in drag, zato verjetno ne bo nikoli popolnoma uspel. Proces preprečevanja nastajanja novih pa od nastanka Pravilnika (2003) ne bi smel naleteti na težave. Ugotavljam, da veliko strokovnjakov, ki se ukvarjajo s posameznimi skupinami učencev s posebnimi potrebami opozarja na ogromno ovir, na katere le-ti naletijo v vzgojno-izobraževalnem procesu. Pozabljajo pa na ovire, ki otroku preprečujejo dostop in vstop v šolo.

Hipotezo 1 sem potrdila. V izbranih šolah na Gorenjskem vhodna vrata v šolo niso dostopna in prilagojena gibalno oviranim učencem.

Slika 18: Preozka vhodna vrata v šolo (vir: arhiv K. Vardič, 2011)

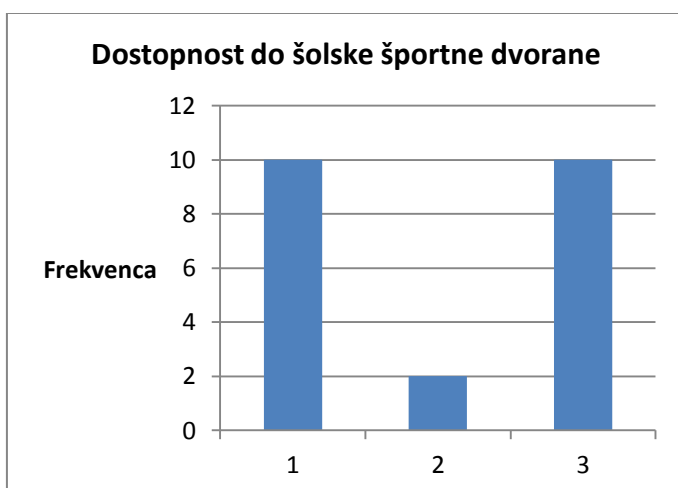
7.4.2 DOSTOP DO ŠOLSKE ŠPORTNE DVORANE

H2: V izbranih šolah na Gorenjskem nimajo ustreznega dostopa do šolske športne dvorane.

Tabela 2: Parametri opisne statistike za dostop do šolske športne dvorane

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Dostop do šolske športne dvorane	22	1	3	44	2,00	0,976

Dostopnost do šolske športne dvorane sem ocenjevala z ocenami od 1 do 3. Z oceno 1 sem ocenila tiste šole, ki imajo na poti do šolske športne dvorane arhitektonske ovire (stopnice, preozka vrata, preozek hodnik), z oceno 2 tiste, pri katerih je šolska športna dvorana dostopna za vstop z invalidskim vozičkom, vendar obstajajo nekatere ovire (visok prag, previsoka kljuka, ovire na hodniku), z oceno 3 pa šolske športne dvorane, ki so dobro dostopne. Vrednost aritmetične sredine je 2.

Graf 2: Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do šolske športne dvorane

Z oceno 1 sem ocenila deset šol, z oceno 2 dve šoli in z oceno 3 deset šol. Od šol, ki so dobile oceno 1, ima 7 šol na poti do šolske športne dvorane stopnice. Od teh ima ena šola še preozek hodnik. Preozka vrata v šolsko športno dvorano imata dve šoli. Ena od teh pa ima še preozek hodnik. Z oceno 2 sem ocenila dve šoli. Ti imata sicer dober dostop do šolske športne dvorane, vendar ima ena pri vhodu v šolsko športno dvorano visok prag, druga pa steber na hodniku, ki zoži hodnik. Z oceno 3 sem ocenila deset šol. Vse so imele dober dostop, a nobena ni imela avtomatskega odpiranja vrat.

Dobro dostopne šolske športne dvorane so tiste, do katerih ne vodijo stopnice (oz. je poleg teh še klančina ali dvigalo) in imajo dovolj široka vrata (vsaj 90 cm). Zaželeno je avtomatsko odpiranje vrat. Hodnik do šolske športne dvorane naj bi bil širok vsaj 150 cm.

Glede na to, da so bile šole v vzorcu zgrajene v času pred letom 2000, torej preden je bil sprejet Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami in da večina šol še ni bila obnovljena oziroma so bile obnovljene pred letom 2000, sem pričakovala, da šole ne bodo imele ustreznega dostopa do šolskih športnih dvoran. A izkazalo se je, da ima vseeno kar nekaj šol urejen in dober dostop do šolskih športnih dvoran. Iz grafa je razvidno, da je število šol z neurejenim dostopom enako številu šol z urejenim in dobrim dostopom. Čeprav je preteklo od sprejetja Zakona o usmerjanju (2000) že 11 let in bi morda morale biti te stvari bolj urejene, je razlog za nasprotno iskati v tem, da se spremembe na tem področju odvijajo zelo počasi.

Hipotezo 2 zavračam. V izbranih šolah na Gorenjskem so šolske športne dvorane sicer dostopne, a obstajajo manjše ovire.

Slika 19, 20 in 21: Dostop do šolske športne dvorane (vir: arhiv K. Vardič, 2011)

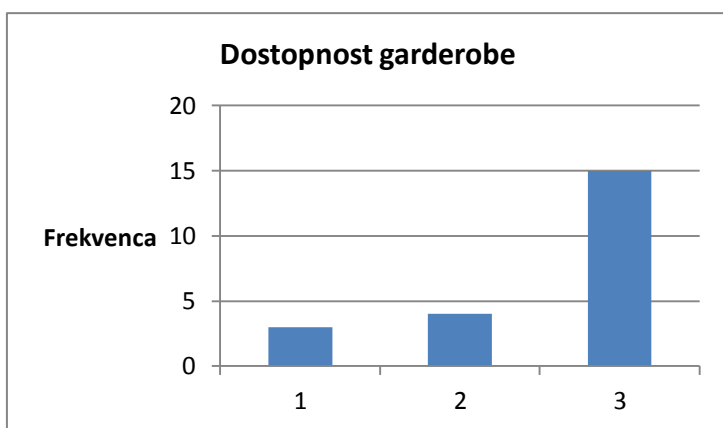
7.4.3 DOSTOPNOST GARDEROB

H3: Garderobe šolskih športnih dvoran v izbranih šolah na Gorenjskem so prilagojene in dostopne gibalno oviranim učencem.

Tabela 3: Parametri opisne statistike za dostopnost garderob

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Dostopnost garderob	22	1	3	56	2,55	0,739

Dostopnost in prilagojenost garderob sem ocenjevala z ocenami od 1 do 3. Z oceno 1 sem ocenila šole, kjer garderobe niso prilagojene gibalno oviranim učencem (npr. preozka vrata, ni prostora za manevriranje z vozičkom), z oceno 2 šole, kjer prilagoditve obstajajo, vendar je nekaj manjših ovir (npr. neprilagojeno mesto za odlaganje oblačil) in z oceno 3 dobro dostopne garderobe. Vrednost aritmetične sredine je med 2 in 3.

Graf 3: Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti garderobe

Z oceno 1 sem ocenila tri šole, z oceno 2 štiri šole in z oceno 3 petnajst šol. Vse tri šole, ki sem jih ocenila z oceno 1, imajo preozka vrata v garderobo. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 2, pa imajo premalo prostora za obračanje z invalidskim vozičkom. Vseh 15 šol, ki sem jih ocenila z oceno 3, ima dobro dostopne garderobe, ki učencu omogočajo dovolj prostora za pripravo na pouk športne vzgoje.

Vrata v garderobo naj bi bila široka vsaj 90 cm. Pomembno je, da je v garderobi dovolj prostora za obračanje z invalidskim vozičkom (150 x 150 cm). Garderobe naj bi imele prilagojeno mesto za odlaganje oblačil.

Hipotezo 3 sem potrdila. Garderobe šolskih športnih dvoranah v izbranih šolah na Gorenjskem so prilagojene in dostopne gibalno oviranim učencem. Glede na to, da klasičen koncept garderobe v šolskih športnih dvoranah vsebuje ločen prostor z garderobnimi obešalnimi klopmi, sem pričakovala, da ima večina šol tako ureditev, da gibalno oviranim učencem omogoča pripravo na pouk športne vzgoje.

Slika 22: Ustrezna garderoba za učenca, ki je gibalno oviran (vir: arhiv, K. Vardič, 2011).

Slika 23: Neustrezen dostop do garderobe (preozka vrata) (vir: arhiv, K. Vardič, 2011)

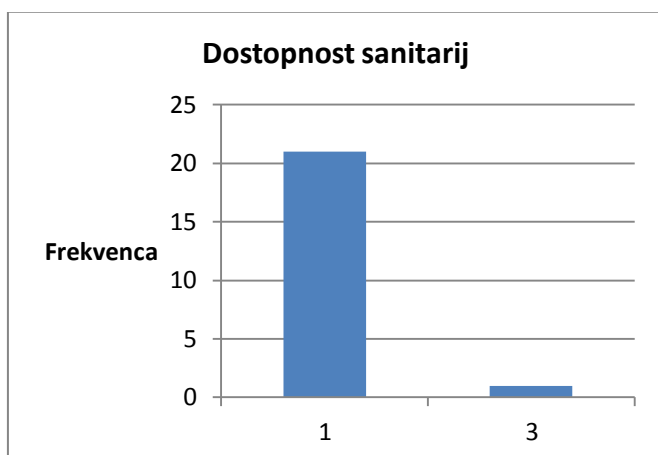
7.4.4 DOSTOPNOST SANITARIJ

H4: Sanitarije ob šolskih športnih dvoranah v izbranih šolah na Gorenjskem niso dostopne in niso prilagojene učencem na invalidskih vozičkih.

Tabela 4: Parametri opisne statistike za dostopnost sanitarij

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Dostopnost sanitarij	22	1	3	24	1,09	0,426

Dostopnost sanitarij ob šolskih športnih dvoranah sem ocenjevala z ocenami od 1 do 3. Z oceno 1 sem ocenila šole, kjer sanitarije niso prilagojene učencem na invalidskih vozičkih (npr. preozka vrata, preozko posamezno stranišče), z oceno 2 šole, kjer so jim sanitarije dostopne, vendar obstajajo nekatere ovire (visok prag, visoka kljuka) in z oceno 3 šole, kjer so sanitarije dobro dostopne in jim prilagojene. Vrednost aritmetične sredine se močno nagiba k 1.

Graf 4: Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti sanitarij

Z oceno 1 sem ocenila enaindvajset šol, kar je zelo visoka številka, z oceno 3 pa le eno šolo. Vse šole, ki sem jih ocenila z oceno 1, imajo preozka vrata in preozka posamezna stranišča. Le ena šola je imela zgrajeno stranišče za invalide.

Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb (2003) v 19. členu navaja zahteve s sanitarnimi prostori. Šola, ki je bila edina ocenjena z oceno 3, je bila zgrajena v letu 2007. Razlog je iskati v tem, da je bila šola zgrajena v letih po sprejemu zgoraj omenjenega Pravilnika (2003), medtem ko so bile ostale šole zgrajene pred letom 2003 in nimajo ustrezno urejenih sanitarnih prostorov. Že

prej sem omenila, da je odstranjevanje že nastalih ovir dolgotrajen in drag proces, zato to področje še vedno ni urejeno.

Hipotezo 4 sem potrdila. Sanitarije ob šolskih športnih dvoranah na Gorenjskem niso dostopne, niti prilagojene učencem na invalidskih vozičkih.

Slika 24: Primer neustreznih sanitarij za učenca, ki je gibalno oviran (vir: arhiv K. Vardič, 2011).

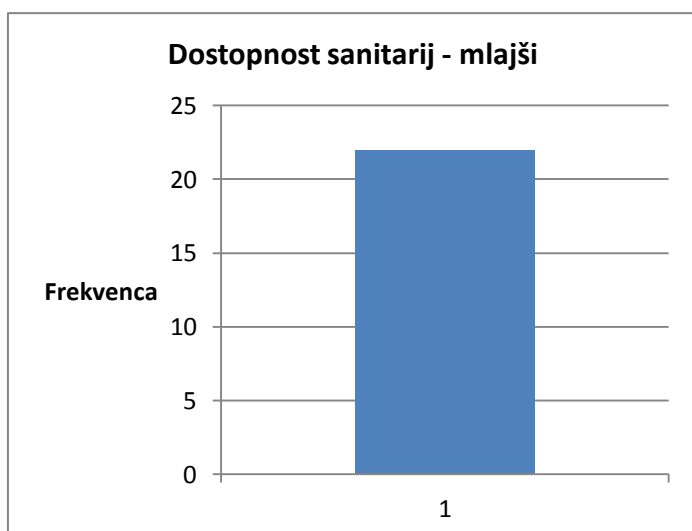
7.4.5 DOSTOPNOST SANITARIJ – MLAJŠI

H5: Sanitarije ob šolskih športnih dvoranah v izbranih šolah na Gorenjskem niso prilagojene mlajšim otrokom.

Tabela 5: Parametri opisne statistike za dostopnost sanitarij za mlajše

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Dostopnost sanitarij – mlajši	22	1	1	22	1,00	0,000

Dostopnost sanitarij za mlajše otroke sem ocenjevala z ocenami 1, 2 in 3. Z oceno 1 sem ocenila sanitarije, ki niso prilagojene mlajšim otrokom, z oceno 2 sanitarije, ki so jim prilagojene, vendar obstajajo ovire in z oceno 3 sanitarije, ki so dobro dostopne mlajšim otrokom. Vrednost aritmetične sredine je 1.

Graf 5: Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti sanitarij – mlajši

Izkazalo se je, da sanitarije niso prilagojene mlajšim otrokom, saj so v vseh 22 šolah ocenjene z oceno 1. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 1, so imele previsoke umivalnike in previsoke straniščne školjke.

Arhitektonske ovire ne ovirajo le invalidov, pač pa tudi bolnike, starejše, nosečnice in majhne otroke. Vsak od nas je vsaj enkrat v življenju oviran (Beckman, 1976). Tako otroci na mnoge ovire naletijo zaradi svoje »majhnosti«. Pogosto ne dosežejo kljuge vrat, stikal, polic, itd. Tako na straniščih ne dosežejo visokih straniščnih školjk in visokih umivalnikov. Na stranišču pa zadovoljujemo osnovne biološke potrebe, za kar so mlajši otroci v šolah lahko prikrajšani.

Hipotezo 5 sem potrdila. Sanitarije ob šolskih športnih dvorinah v izbranih šolah na Gorenjskem namreč niso prilagojene mlajšim otrokom.

7.4.6 DOSTOPNOST DO ŠPORTNIH ORODIJ IN PRIPOMOČKOV

H6: V izbranih šolah na Gorenjskem učenci na invalidskih vozičkih nimajo ustreznega dostopa do športnih orodij in pripomočkov.

Tabela 6: Parametri opisne statistike za dostopnost do šolskih orodij in pripomočkov

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Dostopnost do športnih orodij in pripomočkov	22	1	3	47	2,14	0,710

Dostopnost do športnih orodij in pripomočkov sem ocenjevala z ocenami od 1 do 3. Z oceno 1 sem ocenila šole, kjer so na poti do skladišča s športnim orodjem in pripomočki arhitektonske ovire in ki nimajo ustrezne rešitve za gibalno oviranega učenca, z oceno 2 sem ocenila šole, kjer so skladišča dostopna, vendar obstajajo nekatere ovire in z oceno 3 šole, kjer ima učenec na invalidskem vozičku dober dostop do skladišča športnih orodij in pripomočkov. Vrednost aritmetične sredine se nagiba k 2.

Graf 6: Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do športnih orodij in pripomočkov

Z oceno 1 sem ocenila štiri šole, z oceno 2 enajst šol in z oceno 3 sedem šol. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 1, imajo preozka vrata in nimajo prostora za obračanje z invalidskim vozičkom. V eni izmed šol do skladišča orodja vodijo stopnice. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 2, imajo dober dostop, a premajhen prostor za manevriranje z invalidskim vozičkom. Dober dostop ima 7 šol, saj imajo dovolj široka vrata in dovolj prostora za manevriranje z vozičkom. Od teh ima ena šola pripomočke razporejene ob straneh v telovadnici.

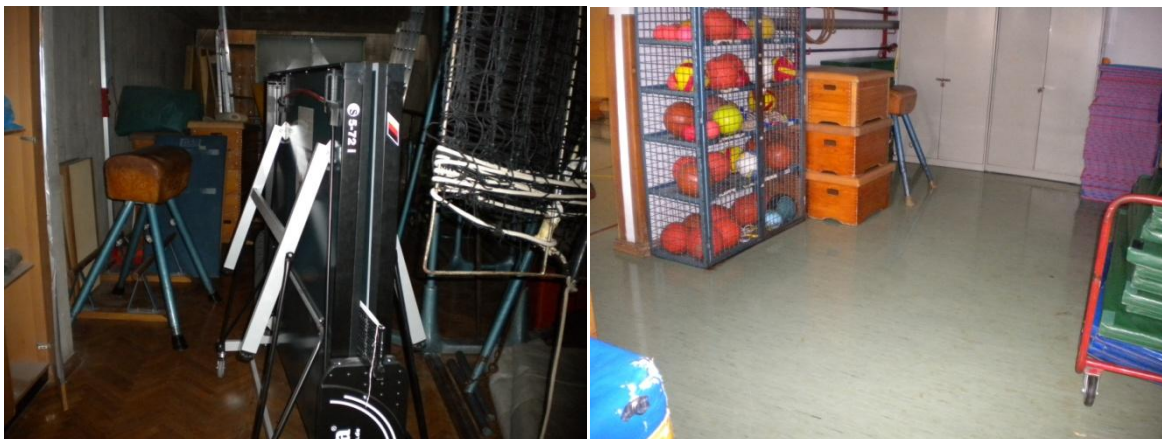
Pri sodobnih šolskih telovadnicah skušajo izkoristiti nekatere prostore za skladiščne omare ali za skladiščenje blazin. S kotnimi omarami je tako mogoče izkoristiti kote telovadnic.

Jurak in Kovač (2010) opozarjata, da ni nikoli mogoče sezidati dovolj velikih skladiščnih prostorov in da so pogosto ravno ti zmanjšani na račun gradnje drugih stvari.

Ustrezne zmogljivosti in razporeditev skladiščnih prostorov zagotavljajo uporabnikom nezahteven in varen dostop do športne opreme (dovolj prostora, brez nepotrebnega nerodnega premikanja opreme in težkega dvigovanja). Najbolje je, da je skladišče vzdolžno ob straneh telovadnice, saj tako omogoča uporabo športnih orodij in pripomočkov v šolski telovadnici

najhitreje in z najmanj napora. Vrata v skladišče morajo biti dovolj velika za vnos in iznos večjih kosov športne opreme (Jurak, Kovač, 2011). A ker je športnih orodij in pripomočkov iz leta v leto več, sem pričakovala, da so skladišča polna različne opreme in da v skladiščih ni prostora, kar posledično onemogoča dober dostop učencem na invalidskem vozičku.

Hipotezo 6 zavračam. V izbranih šolah na Gorenjskem imajo ustrezen dostop do športnih orodij in pripomočkov.

Slika 25: Neustrezen dostop do športnih orodij (vir: arhiv K. Vardič, 2011)

Slika 26: Ustrezen dostop do športnih orodij (vir: arhiv K. Vardič, 2011)

7.4.7 MOŽNOST ZA VNOS ŠPORTNIH ORODIJ IN PRIPOMOČKOV

H7: V izbranih šolah na Gorenjskem imajo ustrezen prehod za vnos večje opreme in pripomočkov.

Tabela 7: Parametri opisne statistike za možnost vnosa športnih orodij in pripomočkov

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Vnos športnih orodij	22	1	3	50	2,27	0,935

Možnost za vnos športnih orodij in pripomočkov sem ocenjevala z ocenami od 1 do 3. Z oceno 1 sem ocenila tiste šole, kjer vnos večje opreme ni mogoč (npr. preozka vrata), z oceno 2 sem ocenila šole, kjer je vnos večje opreme omogočen, vendar obstajajo nekatere manjše ovire in z oceno 3 tiste šole, kjer pri vnosu večje opreme ni nobenih težav. Vrednost aritmetične sredine se nagiba k 2.

Graf 7: Frekvence ocen za ocenjevanje možnosti za vnos športnih orodij in pripomočkov

Z oceno 1 sem ocenila 7 šol, z oceno 2 dve šoli in z oceno 3 trinajst šol. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 1, imajo preozka vrata. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 2, imajo ustrezna dovolj široka le zunanja vrata, vendar so tudi na poti do teh ovire, npr. stopnice. Šole, ki sem jih ocenila z oceno 3, imajo ustrezen prehod za vnos večje opreme.

Hipotezo 7 sem potrdila. V izbranih šolah na Gorenjskem imajo ustrezen dostop do športnih orodij in pripomočkov.

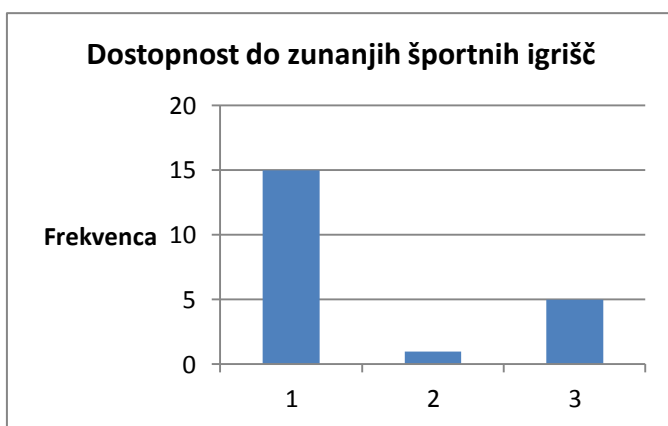
7.4.8 DOSTOPNOST DO ZUNANJIH ŠPORTNIH IGRISČ

H8: V izbranih šolah na Gorenjskem učenci na invalidskih vozičkih nimajo ustreznega dostopa do zunanjih športnih igrišč.

Tabela 8: Parametri opisne statistike za dostopnost do zunanjih igrišč

SPREMENLJIVKA	N	MIN	MAKS	VSOTA	AS	SO
Dostopnost do zunanjih športnih igrišč	21	1	2	32	1,52	0,873

Dostopnost do zunanjih športnih igrišč sem ocenjevala z ocenami od 1 do 3. Z oceno 1 sem ocenila šole, ki imajo do zunanjih igrišč arhitektonske ovire in nimajo ustrezne rešitve za gibalno oviranega učenca (npr. preozka vrata, stopnice, netlakovana tla), z oceno 2, da je zunanje igrišče dostopno za vstop z invalidskim vozičkom, vendar obstajajo nekatere ovire (npr. visok prag) in z oceno 3, da je zunanje igrišče dobro dostopno in brez ovir. vrednost aritmetične sredine je med 1 in 2.

Graf 8: Frekvence ocen za ocenjevanje dostopnosti do zunanjih športnih igrišč

Z oceno 1 sem ocenila petnajst šol, z oceno 2 eno šolo, z oceno 3 pa pet šol. Od šol, ki sem jih ocenila z oceno 1, ima 7 šol na poti do zunanjega športnega igrišča stopnice. Od tega imata dve šoli na poti še netlakovana tla, ena šola pa vrtljiva vrata. Z oceno 1 sem ocenila še 3 šole, ki imajo vrtljiva vrata, 3 šole imajo netlakovana tla na poti do zunanjega igrišča, ena šola ima steber sredi poti, ki onemogoča prehod osebi z invalidskim vozičkom. Z oceno 1 sem ocenila šolo, ki uporablja športno dvorano, ki je blizu šole, vendar so na poti do tja ovire (robnik, strm klanec). Ugotovila sem, da imajo nekatere šole še vedno zelo slabe pogoje, saj ena šola sploh nima zunanjega športnega igrišča. Z oceno 2 sem ocenila šolo, ki je imela dober dostop do zunanjega športnega igrišča, vendar so bila vrata, skozi katera gredo vsi učenci iz šole na zunanje športno igrišče, vrtljiva, a so imeli ustrezna vrata direktno iz šolske športne dvorane. Z oceno 3 sem ocenila 5 šol. Te imajo dober dostop.

Hipotezo 8 sem potrdila. V izbranih šolah na Gorenjskem učenci nimajo ustreznega dostopa do zunanjih športnih igrišč.

Slika 27, 28 in 29: Primeri neustreznih dostopov do zunanjih športnih igrišč (vir: arhiv K. Vardič, 2011)

8 SKLEP

V diplomskem delu sem ugotavljala, kakšno je stanje na področju arhitektonskih ovir v izbranih osnovnih in srednjih šolah na Gorenjskem. Predvsem sem ugotavljala, kakšno je stanje šolskih športnih dvoran in prostorov ob šolskih športnih dvoranah. Ob pregledu literature sem ugotovila, da ni bilo izvedene nobene raziskave, ki bi raziskovala dostopnost šolskih športnih dvoran, dostopnost do garderob, sanitarij ter skladišč športne opreme in zunanjih športnih igrišč.

Raziskava je pokazala, da je dostop do šole in vstop še vedno pogosto neprilagojen gibalno oviranim učencem. Izkazalo se je, da so šolske športne dvorane, garderobe ob šolskih športnih dvoranah ter skladišča športne opreme dobro dostopna gibalno oviranim učencem. Večina šol ima ustrezen prehod za prenos večje opreme. Veliko šol ima še vedno neustrezne sanitarije ob šolskih športnih dvoranah. Tudi zunanja športna igrišča so nedostopna. Na žalost so še vedno popolnoma nedostopni sanitarni prostori. Ta spremenljivka je bila v raziskavi tudi najslabše ocenjena, kar se mi zdi nedopustno, kajti ravno ti prostori bi morali biti gibalno oviranim najbolj dostopni. Menim, da je na žalost pogosto ravno to razlog, da se ljudje (predvsem ženske), ki so vezani na invalidski voziček, ne udeležujejo športnih dejavnosti. Verjamem, da se pogosto tudi gibalno ovirani učenci ne želijo izpostavljati in so športne vzgoje raje opravičeni.

V okviru raziskave se odpira veliko novih vprašanj: Koliko je učencem omogočeno gibanje po celi šoli? Katerih dejavnosti se učenci ne udeležijo zaradi arhitektonskih ovir, ker jim otežujejo mobilnost? Zato bi bilo v prihodnje smiselno bolj natančno raziskati problematiko arhitektonskih ovir v šolah.

Vsekakor je v prihodnje potrebno ovreči zmotno prepričanje, da gibalna oviranost in šport ne gresta skupaj. Potrebno je ozaveščanje, da je športna vzgoja za gibalno ovirane učence zelo pomembna, včasih celo bolj kot za ostale. Pri tem je pomembno, da aktivnosti prilagodimo možnostim otroka, tako da je pri tem lahko uspešen. Prilagojena športna vzgoja lahko nudi veliko, zato je pomembno, da v prihodnje širimo zavest in znanje o prilagojeni športni dejavnosti. Seveda je najbolj pomembno, da jim najprej omogočimo prihod in pripravo na pouk športne vzgoje.

Potrebno je porušiti ovire, ki učencu preprečujejo polno vključevanje, pa naj bodo to nevidne ovire v glavah učiteljev ali fizične ovire, kot so preozka vrata, in tako damo vsakemu učencu

priložnost, da sodeluje v skladu s svojimi zmožnostmi. Le tako bomo lahko naredili pri uresničevanju inkluzije korak naprej.

Zaključujem v upanju, da je to morda spodbuda mnogim, da bolj podrobno raziščejo področje arhitektonskih ovir in z željo, da rezultati takih raziskav najdejo pot in se dotaknejo pravih ljudi, saj so le tako mogoče prepotrebne spremembe v naših šolah pa tudi širše.

9 LITERATURA

Beckman, M. (1976). *Building for everyone*. Stockholm: Royal Institute of Tehnology.

Berčan, M. (2009). *Arhitektonske ovire in uporaba tehničnih pripomočkov v bivalnem okolju starostnika*. Magistrska naloga, Maribor: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za zdravstvene vede.

Corbett, J. (1999). *Incusivity and School Culture: the case of Special Education*. London: Paul Chapman Publishing.

Držaj, S. (1993). *Arhitektonske – grajene ovire*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Višja šola za zdravstvene delavce.

Farrell, M. (2005). *Key issues in special education: raising standards of pupils attainment and achievement*. London: Rotledge.

Hribernik, M. (2000). *Prilagojenost članic Univerze v Ljubljani študentom invalidom*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.

Hvala, H. (2002). Integracija otrok s posebnimi potrebami. *Educa*, 11 (1), 67–71.

Invalidi v grajenem okolju celjskega mestnega jedra. (2007). Celje: Mestna občina Celje.

Pridobljeno 12.2.2012 s svetovnega spleta: <http://www.knjiznica-celje.si/raziskovalne/4200704679.pdf>

Kavkler, M. (2008). *Opredelitev inkluzivne vzgoje in izobraževanja*. Razvoj inkluzivne vzgoje in izobraževanja – izbrana poglavja v pomoč šolskim timom. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kavkler, M. (2008). *Uresničevanje inkluzivne vzgoje in izobraževanja*. Razvoj inkluzivne vzgoje in izobraževanja – izbrana poglavja v pomoč šolskim timom. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kinsella, G. (1998). *Buildings for everyone, Access & use for all the citizens*. Dublin: British Library Cataloguing.

Kovač, M. & Jurak, G. (2010). *Izpeljava športne vzgoje – didaktični pojavi, športni programi in učno okolje*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Mlakar, M. (1995). *Problem študentov invalidov na Univerzi v Ljubljani*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.

Mori, I. (2002). Integracija gibalno oviranih učencev v osnovno šolo. *Razredni pouk*, 4 (2), 21–24.

Peljhan, M. (2004). Gibalna oviranost in šport. *Vzgoja in izobraževanje* 35 (6), 57–60.

Puhan, N. (2005). Zaznave iz prakse pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami v športno vzgojo. V *Zbornik referatov* (str. 83–87). Ljubljana: Zveza društev športnih pedagogov Slovenije.

Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi in večstanovanjskih stavb. (2003). Uradni list RS št. 97/2003. Ljubljana: Vlada RS, ministrstvo za okolje, prostor in energijo.

Princes, T. & Krušec, K. (2005). Pomen povezovanja strokovnih delavcev in staršev pri delu z gibalno oviranimi učenci. V *Zbornik referatov* (str. 92–98). Ljubljana: Zveza društev športnih pedagogov Slovenije. Pristavec, A. (2005). Otrok s cerebralno paralizo pri športni vzgoji v prvem razredu osnovne šole. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Satler, N. (2007). *Osebe s posebnimi potrebami v občini Lenart*. Specialistično delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Fakulteta za socialno delo.

Schmidt, M. (2001). *Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo*. Maribor: Pedagoška fakulteta Maribor.

Skalar, V. (1999). Osebe s posebnimi potrebami – konceptualne iztočnice. *Sodobna pedagogika*, 50 (1), 120–137.

Štular, T. (2002). Delo z gibalno oviranimi otroki in z otroki z lažjimi fizičnimi okvarami. *Razredni pouk*, 4 (2), 25–27.

Učni načrt. Program osnovna šola. Športna vzgoja. (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 13. 11. 2011 s svetovnega spleta: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Sportna_vzgoja_obvezni.pdf.

Vovk, M. (2000). *Načrtovanje in prilagajanje grajenega okolja v korist funkcionalno oviranim ljudem – Priročnik*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Vrhovski Mohorič, M. (2002). Osebe z ovirami v gibanju in inkluzija. *Specialna in rehabilitacijska pedagogika*. 10 (2), str. 67–75.

Vute, R. (1999). *Izziv drugačnosti v športu*. Ljubljana: Debora.

Winnick, J. P. (2005). *Adapted Physical Education and Sport*. 4. Ponatis. ZDA. Illinois: Human Kinetics.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. (2000). Uradni list RS, št. 54/2000. Ljubljana: Vlada RS, Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 26. 11. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2496>.

Zakon o osnovni šoli. (1996). Uradni list RS, št. 12/1996. Ljubljana: Vlada RS, Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 26. 11. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=570>.

Žerovnik, A. (2004). *Otroci s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Družina.